

Bezpečnostní a strategická kultura USA v letech 2001–2008

JAN EICHLER

The Security Culture and the Strategic Culture of the USA in 2001–2008

Abstract: The security culture of the 43rd President of the USA is tested in the light of instrumental preferences, while the strategic culture is seen in the light of the measures and means used in the process of the realization of the political aims. The National Security Strategy 2002 and the decision to wage the second Iraqi War without a clear mandate of the UNSC and in spite of the negative attitude of many allies are symptoms of unilateralism and of a unique type of militarism; this militarism was generated not by the military, but by the politicians. In the military sphere, the Iraqi war was very well prepared and conducted. The article concludes that in 2001–2008, the USA failed in the field of the security culture, but it was successful in the field of the strategic culture.

Key words: security culture, strategic culture, unilateralism, militarism, Iraqi war.

Tento text je příspěvkem do stále probíhající diskuze o bezpečnostní a strategické kultuře Spojených států amerických v době, kdy funkci prezidenta zastával George W. Bush. Toto období bylo zvoleno proto, že je velmi dynamické, plné důležitých rozhodnutí a praktických kroků, jež měly vážné důsledky nejen pro USA, ale i pro mezinárodní bezpečnostní vztahy na celosvětové úrovni. USA se v této době staly terčem největších a nejničivějších teroristických útoků v moderních dějinách a jako odpověď na ně vyhlásily tzv. celosvětovou válku proti terorismu (*Global War on Terror – GWOT*). V jejím rámci cestou vojenské intervence svrhly dva nebezpečné diktátorské režimy v islámské světě a dodnes tyto země okupují. Klíčová rozhodnutí a opatření 43. amerického prezidenta mají na jedné straně řadu zastánců, ale na druhé straně také mnoho kritiků, a to zejména v USA. Diskutuje se především o tom, jak silně se v Bushovu postupu projevovaly sklony k unilateralismu a k militarismu, které jsou velmi důležitými kritérii pro posuzování bezpečnostní kultury.

Stejně jako probíhající diskuze se tento text zaměřuje především na okolnosti, motivy a důsledky klíčových rozhodnutí Bushovy administrativy po 11. září 2001, zejména pak operací Trvalá svoboda (*Enduring Freedom – OEF*) a Irácká svoboda (*Iraqi Freedom – OIF*). Vychází z hlavních strategických dokumentů, z monografií a ze statí, které byly zveřejněny během probíhající vnitroamerické diskuze a jejichž většina je k dědictví 43. prezidenta USA více či méně kritická.

Začátek tohoto textu je věnován operacionalizaci nosných pojmů, posléze následuje rozbor historických a politických faktorů bezpečnostní kultury USA v letech 2001–2008. V návaznosti na to se hodnotí klíčové bezpečnostněstrategické dokumenty z let 2001–2008, posuzuje se bezpečnostní a strategická kultura USA podle toho, jak se projevila v přípravách a provedení operace Irácká svoboda 2003, a na závěr jsou zmíněny posuny, které při-

nesla *Národní obranná strategie 2008*, jež byla schválena na samém konci druhého prezidentského období G. W. Bushe.

OPERACIONALIZACE NOSNÝCH POJMŮ

Bezpečnost a bezpečnostní kultura, strategie a strategická kultura

Tato část textu upřesňuje, jakým způsobem budou používány nosné pojmy, podle nichž se bude hodnotit bezpečnostní a strategická kultura USA v letech 2001–2008. Jde o pojmy: bezpečnost, bezpečnostní kultura, strategická kultura, unilateralismus, multilateralismus a militarismus.

Pokud jde o pojem *bezpečnost*, Walter Lippmann říká, že stát je bezpečný do té míry, do jaké nemusí obětovat své základní hodnoty v tom případě, pokud se chce vyhnout válce, nebo tyto hodnoty uhájít vítězstvím v tom případě, pokud by mu válka byla vnucena (Lippmann, 1946). Arnold Wolfers (Wolfers, 1966) rozlišuje bezpečnost v objektivním a subjektivním slova smyslu. V prvním případě jde o neexistenci hrozby vůči základním hodnotám státu, ve druhém pak o nepřítomnost pocitu strachu, že by tyto hodnoty mohly být ohroženy. A Barry Buzan považuje za bezpečný ten stát, který se nemusí obávat hrozby (*freedom from threat*) a který dokáže uhájít svou nezávislou identitu a fungující integritu (Buzan – Wæever – Wilde, 1998).

Pojem *bezpečnostní kultura* vychází z poznatku, že kultura v nejobecnějším slova smyslu funguje „jako forma, vzor, model, který po generace ovlivňuje vědomí a chování lidí. Kultura není neměnným modelem, přizpůsobuje se společenským změnám“ (Geertz, 1973, s. 4–5). Pokud jde o bezpečnostní kulturu, ta má dvě základní dimenze – vnitrostátní a mezinárodní. První z nich vymezil Thomas Berger, a to na základě čtyř ukazatelů: národní identity, alianční politiky, struktury ozbrojených sil a civilně-vojenských vztahů (Berger, 1996, s. 325–326). Další autor, John Duffield, píše o pěti proměnných, jimiž jsou: přístup k vnějšímu prostředí, obsah a forma národní identity, politické cíle státu, ustálené názory a jejich vliv na úvahy o alternativních možnostech zahraničněpolitické orientace a státní elitou sdílené normy zahraniční politiky (zejména pak jejich cílů a nástrojů), (Duffield, 1998, s. 24–25).

Emil Kirchner pojem bezpečnostní kultura vysvětlil na základě tzv. instrumentálních preferencí toho kterého státu. Konkrétně to znamená, zda stát preferuje unilateralismus nebo multilateralismus, donucovací nebo přesvědčovací strategii, vojenské nebo nevojenské nástroje, preventivní působení nebo preemptivní údery (Kirchner – Sperling /eds./, 2007, s. 16). A konečně Monica Gariupová bezpečnostní kulturu vymezuje jako „souhrn sdílených předpokladů, domněnek a přístupů k hrozbám a k referenčním objektům“ (Gariup, 2009, s. 41).

Operacionalizace pojmu *bezpečnostní kultura* v tomto textu vychází ze skutečnosti, že základem bezpečnostní kultury USA a všech dalších zemí západního civilizačního okruhu po skončení studené války je společně sdílené přesvědčení, že nejlepším lékem na všechny problémy mezinárodní bezpečnosti je šíření tržní ekonomiky a liberální demokracie. Proto se po roce 1990 záběr jejich bezpečnostní kultury rozšířil i do nevojenských dimenzí, zejména pak do ekonomické, ekologické, surovinové, energetické, sociální, kulturní. Text navazuje především na vymezení E. Kirchnera, jež bezpečnostní kulturu spojuje zejména s vymezením hlavních cílů státu v oblasti bezpečnosti a se způsoby jejich dosahování. Zaměřuje se na přístupy USA k bezpečnostním hrozbám po 11. 9. 2001 a postup 43. prezidenta USA posuzuje podle toho, zda preferoval donucovací nebo přesvědčovací strategie, vojenské nebo nevojenské nástroje. Hodnotí také to, jak G. W. Bush přistupoval k úloze a významu válek a jaké úkoly zadával ozbrojeným silám a dalším institucím zodpovědným za naplňování bezpečnostněpolitických cílů.

Základní podstatou pojmu *strategie* je „vedení válek a úsilí o vítězství ve válkách“ (Heurlin – Kristensen – Rasmussen – Rynning /eds./, 2003, s. 13). Liddell Hart, jeden

z nejčastěji citovaných autorů, strategii vymezil jako rozdělování vojenských prostředků a jejich nasazování v zájmu dosahování politických cílů. Velmi podobně na strategii nahlíží francouzský teoretik André Beaufre. Podle něj jde o „*umění nasazovat sílu k dosahování politických cílů*“ (Beaufre, 1963, s. 24–25). A konečně americký myslitel Samuel Huntington strategii definoval jako „*naplňování cílů stanovených politickým vedením*“ (Huntington, 1995). V tomto textu vycházím z předpokladu, že o zaměření strategie vždy rozhodují nejvyšší političtí činitelé – stanovují hlavní cíle a úkoly, přijímají rozhodnutí zásadního významu, která se týkají všech státních složek a institucí, včetně ozbrojených sil.

Pojem *strategická kultura* se začal masověji používat až v jaderném věku a zejména pak po skončení studené války. Při jeho vysvětlování všichni významní teoretici navazují na sira Basila Henryho Liddella Harta a na jeho dílo *The British Way in Warfare* (Liddell Hart, 1932), v němž jsou popsány základní přístupy k vymezování strategických cílů a také k jejich dosahování. Jack Snyder strategickou kulturu vymezil jako „*souhrn myšlenek, podmíněných emocionálních reakcí a ustálených způsobů chování typických pro národní strategické komunity, které jsou získány vzděláním nebo napodobováním*“ (Snyder, 1977). Robert McNamara a Brian VanDeMark při zpětném pohledu na vietnamskou válku upozornili na nezbytnost brát v úvahu historii, kulturu a politické zvyky země, v níž jsou nasazovány ozbrojené síly s cílem naplňovat úkoly stanovené politickými elitami. To je zvláště důležité právě v současnosti, kdy členské státy NATO a zejména pak USA často uskutečňují operace *out of area*. Zasahují v jiných civilizačních okruzích, aby tam na základě rozhodnutí nejvyšších politických činitelů přinášely zásadní změny. Dvěma nejvýstižnějšími příklady jsou Irák a Afghánistán a těm také bude věnována pozornost v dalším textu.

Podle Jacka Snydera strategická kultura zásadním způsobem ovlivňuje strategické rozhodování a konceptuální rámec strategické debaty (Snyder, 1977, s. 9). Ken Booth píše, že strategická kultura „*má vliv na to, v jaké interakci je daný stát s ostatními státy v oblasti bezpečnosti*“ (Booth, 1991, s. 121). Podle něho jde o „*národní tradice, zvyky, hodnoty, stanoviska, způsoby chování, symboly, přístupy a zvláštní postupy volené k ovlivňování vnějšího prostředí a způsoby řešení problémů tváří v tvář hrozbám nebo při užívání síly*“ (Booth, 1990, s. 121). Collin Gray položil důraz především na chování politických elit, a proto strategickou kulturu definuje jako „*souhrn myšlenek, stanovisek, tradic a chování, v jejichž důsledku je strategická kultura uvnitř nás, v našich institucích a v našich postupech*“ (Gray, 1999, s. 132). A konečně A. M. Johnson strategickou kulturu popisuje jako výsledek socializačního procesu, během něhož se nejvyšší činitelé (*decision makers*) sžívají se základními strategickými přístupy a postupy a zároveň s tím je více či méně ovlivňují.

V Evropě se problematikou strategické kultury zabývá Karen Longhurstová. Ta ji vysvětluje jako souhrn ustálených názorů, stanovisek a praktických postupů při nasazování síly, jež jsou typické pro určitý kolektiv (obvykle národ) a uplatňují se v průběhu delšího období. Nedílně s tím Longhurstová klade zásadní důraz na rozhodování a chování elit, které stanovují strategické cíle a přijímají důležitá rozhodnutí. Dospívá k závěru, že na strategickou kulturu mají silný vliv zlomové události, v jejichž důsledku pak může strategická kultura doznávat větších či menších změn. Na Longhurstovou navazuje Monica Gariupová, která strategickou kulturu vymezuje jako „*souhrn nástrojů volených k zajišťování bezpečnosti*“ (Gariup, 2009, s. 41).

Národní dimenze strategické kultury má dlouhodobé základy, nemění se podle toho, jak se střídají prezidenti, ministři, náčelníci generálních štábů a nejvyšší vojenští velitelé. Ale zlomové události, jako jsou například vážné krize nebo války, rozšiřují prostor pro ty, kteří rozhodují, a otevírají možnost pro větší či menší změny strategické kultury, zejména pak pro nasazení nových zbraňových systémů nebo pro uplatnění nových postupů při vedení ozbrojeného zápasu. Zásadními milníky ve vývoji strategické kultury v uplynulém století byly zejména nasazení bojových plynů v době první světové války, nástup bombardovací-

ho letectva spojený s pojmem totální válka (závěr první světové války a zejména pak druhá světová válka), motorizace v předvečer druhé světové války, svržení atomových bomb na dvě japonská města na samém konci druhé světové války, nástup tzv. networkizace (*Network Centred War*) na přelomu 20. a 21. století (umožňuje řídit zásahy v Afghánistánu či v Iráku z velitelských stanovišť na území Spojených států).

Mezinárodní dimenze strategické kultury je dána dvěma hlavními ukazateli. Prvním z nich je ekonomická síla a nedílně s ní i technologická vyspělost. Čím bohatší a vyspělejší ten který stát je, tím větší jsou jeho možnosti, aby měl moderní, nejlépe vyzbrojené a připravené ozbrojené síly schopné vítězit na kterémkoli válčišti.¹ Druhým ukazatelem je postavení a vliv daného státu v mezinárodních vztazích – čím silnější a vlivnější je daný stát, tím výraznější je i mezinárodní dimenze jeho strategické kultury.

Operacionalizace pojmu *strategická kultura* v tomto textu vychází především z vymezení K. Longhurstové a M. Gariupové, a proto se zaměřuje na nasazování síly k dosahování bezpečnostních cílů stanovených na nejvyšší politické úrovni. Jestliže bezpečnostní kultura je záležitostí nejvyšších politických činitelů, pak strategická kultura je pojímána jako záležitost nejvyšších vojenských činitelů. Ti na základě zásadních politických rozhodnutí hledají nejučinnější vojenské prostředky a uplatňují nejvhodnější způsoby vedení bojové činnosti, aby zajistili splnění zadaných cílů. U strategické kultury USA v letech 2001–2008 se tento text zaměřuje především na její mezinárodní rozměr daný zejména válkou v Iráku a jejími důsledky.

Militarismus a unilateralismus

Pojem *militarismus* je nejčastěji vymezován jako nadvláda vojáků nad politiky a jako stav, za nějž se politici přizpůsobují vojákům, jejich prioritám, názorům, zájmům a rozhodnutím. Arden Bucholz datuje militarismus od Napoleonova italského tažení v roce 1796. Právě v té době se podle něho militarismus začal profilovat jako „*nadvláda vojáků, jejich rozhodnutí, metod a cílů nad civilní částí společnosti, jako nerovnováha ve vztahu mezi civilisty a vojákem vychýlená ve prospěch vojáků*“ (Bucholz, 1999, s. 423–432). Francouzští autoři Thierry de Montbrial a Jean Klein (*Montbrial – Klein, 2000, s. 362*) označují za první klasický projev novodobého militarismu bismarckovské Německo v 60. letech 19. století a tvrdí, že opravdový nástup militarismu je spojen až s průmyslovou revolucí a s budováním velkých armád ve druhé polovině 19. století. Právě v bismarckovském Prusku se naplno projevil hlavní rys moderního militarismu: vedle dominantního vlivu vojáků to byla i jejich vysoká prestiž a šíření tradičních vojenských hodnot v celé společnosti. Všude se kladl důraz na disciplínu, smysl pro hierarchii a zálibu ve zbraních. K tomu se přidalo časté vystupování politiků v uniformách a manifestační vyprovázání vojáků na frontu.

Velmi vyhraněnými podobami militarismu se staly mussoliniovský fašismus a hitlerovský nacismus. V obou zemích nejvyšší činitelé velmi často na veřejnosti vystupovali v uniformách, opírali se především o ozbrojené síly, sázeli na vojenské expanze a stylizovali se do role vojevůdců. Militarismus byl velmi příznačný také pro Sovětský svaz (SSSR), a to od Josifa Vissarionoviče Stalina až po Leonida Iljiče Brežněva. První z nich byl vojenským vzděláním a velitelskými zkušenostmi zcela „nedotčen“, ale za války si vynutil hodnost generalissimus a stejně jako jeho německý rival se vměšoval do strategického rozhodování. Druhý byl stížen chorobnou láskou k uniformě a vynutil si přidělení maršálské distinkce, přestože jeho nejvyšší dosaženou hodností byl plukovník, a to ještě jen díky válečné mobilizaci a zařazení do aparátu politických pracovníků Sovětské armády. V dnešní době je militarismus nejpříznačnější pro Korejskou lidovědemokratickou republiku (KLDR), kde kontrastuje stále výraznější zaostávání a bídná životní úroveň na straně jedné s obrovskými investicemi na vývoj a zkoušky jaderných zbraní a s privilegovaným postavením ozbrojených sil na straně druhé.

Mezinárodní dimenze militarismu je dána především charakterem bezpečnostních vztahů na regionální úrovni. Militarismus bývá často důsledkem a také akcelerátorem sílícího

mezinárodního napětí. V Evropě to byla zejména druhá polovina třicátých let minulého století, dále pak padesátá léta (zejména v důsledku korejské války) a také sedmdesátá léta. Naopak pokles militarismu se projevil především po skončení první světové války, ve druhé polovině osmdesátých let a v první polovině devadesátých let (čerpání tzv. mírových dividend po skončení studené války). Základem militarismu je proces militarizace, který se vyznačuje třemi hlavními rysy: navyšováním vojenských rozpočtů, budováním velkých vojenských jednotek (divizí, armádních sborů, armád) a zvyšováním počtu vojáků na tisíc obyvatel. Na to pak navazuje militarismus jako způsob jednání, který Johan Galtung vymezil jako sklon k využívání přímého násilí, ať už vyprovokovaného nebo ne, sloužícího k řešení konfliktů nebo k jejich podněcování (*Galtung, 1990, s. 291–305; Ziadov, 2006, s. 32*).

Národní dimenze militarismu je dána především charakterem režimu. Militarismus je jedním z hlavních pilířů diktátorských režimů, je výsledkem sekuritizace politických hrozeb a zároveň s tím i nástrojem represivní moci. Je typický pro výbojné režimy, které usilují o dobytí nových území, která pro ně jsou zdroji strategických surovin a důležitými trhy. Uchylují se k němu politici, kteří chtějí prosazovat výrazné změny mezinárodního uspořádání na regionální úrovni bez ohledu na názory a stanoviska jiných zemí, mezinárodních organizací, ba ani svých spojenců.

Na počátku 21. století mu nahrávají dvě klíčové skutečnosti (*Bucholz, 1999, s. 432*). První z nich je očekávání nejhoršího možného vývoje (*worst case scenarios*), v jehož atmosféře jsou politici silně závislí na znalostech a zkušenostech profesionálních vojáků. Druhou skutečností se stala institucionalizace smrti a socializace působících nebezpečí a hrozeb. Díky tomu mohou vojáci ve zlomových situacích zásadním způsobem ovlivnit pravděpodobnost války i její podobu (*Burk, 1999, s. 448*).

Militarismus není statický stav, je to především mentalita *sui generis*. Je to celospolečensky hluboce zakořeněný systém hodnot a způsob uvažování. Doposud se ve vnitřní politice vyspělých zemí vyznačoval vychýlením civilně-vojenských vztahů ve prospěch profesionálních vojáků a podléháním jejich pohledům, názorům a navrhovaným řešením. Byl na vzestupu především v dobách, kdy ten který stát byl vystaven nějaké vážné a naléhavé bezpečnostní hrozbě (SSSR před druhou světovou válkou), nebo když chtěl demonstrovat svou sílu a nadřazenost vůči jiným a vynutit si změny mezinárodního uspořádání (příkladem nejvýmluvnějším je hitlerovské Německo). V mezinárodních vztazích se militarismus využívá k přípravě na vedení válek nebo na intervence v zahraničí (hitlerovské Německo, ale stejně tak i chování SSSR v rámci jeho *empire by coercion* či invaze do Afghánistánu v roce 1979).

Jak ve vnitřní, tak i v mezinárodní politice se militarismus vyznačuje především zveličováním závažnosti bezpečnostních hrozeb, spoléháním na vojenskou sílu a nadměrným důrazem na využívání přímého násilí, zejména pak vojenských nástrojů moci. Velmi často se vzájemně doplňuje s unilateralismem. V mnoha případech je velmi kontraproduktivní – umožňuje vyhrávat války, ale není dostačující k tomu, aby se vyhrál mír. Nástroje, o něž se militarismus opírá, umožňují ve velkém rozměru zabíjet, ale o to méně přesvědčovat, natož pak získávat srdce a mozky lidí (*Elias, 1999, s. 660–673*).

Pojem militarismus bude v tomto textu operacionalizován pomocí dvou základních kritérií. Prvním z nich je přístup k bezpečnostním hrozbám na počátku 21. století, zejména pak k hrozbě globálního terorismu a k režimu Saddáma Husajna. Půjde o to, zda hrozba globálního terorismu a nedílně s ní hrozba Saddámovy režimu byly prezentovány jako hrozby politického či spíše vojenského charakteru. Druhé kritérium vychází především z pojetí J. Galtunga a zaměřuje se na využívání přímého násilí k dosahování politických cílů. Proto bude Bushova administrativa posuzována podle toho, zda při dosahování bezpečnostních cílů definovaných na nejvyšší politické úrovni preferovala politické nebo naopak vojenské nástroje, zda dávala přednost vyjednávání, diplomacii a politickému nátlaku nebo zda raději volila nasazování ozbrojených sil a vedení válek.

Unilateralismus jako vyhraněný styl používání síly je definován především negativně – jako proces, při němž stát prosazuje své národní zájmy bez ohledu na zájmy, názory a stanoviska jiných států, a to i za cenu narušení či zpochybnění míru a bezpečnosti, jichž bylo dosaženo v jiných oblastech (*Griffiths – O’Callaghan – Roach, 2008, s. 320*). K velmi typickým projevům unilateralismu patří přezíravý vztah k mezinárodnímu právu, k mezinárodním konvencím a institucím a k zažitým normám mezinárodního chování. V krajním případě se unilateralismus může projevit i přezíravým vztahem ke spojencům a k jejich názorům a vytvářením *ad hoc* koalic.

Unilateralismus je typický pro silné státy, jejichž cílem je vynutit si nebo dále upevnit úlohu hegemonu, a to v regionálním, nebo dokonce globálním rozměru. V zájmu dosažení tohoto cíle neberou v úvahu postoje jiných států nebo mezinárodních organizací, záměrně postupují jednostranně s cílem dát ostatním najevo vlastní výjimečnost a odhodlanost. Jde tedy o jednostranné prosazování zahraničněpolitických a bezpečnostněpolitických cílů států.

Pozitivní vymezení unilateralismu spočívá na třech základních pilířích (*Griffiths – O’Callaghan – Roach, 2008, s. 320*):

- stát, který chce postupovat jednostranně, musí mít tomu odpovídající sílu a schopnosti prosazovat své národní zájmy;
- v případě odporu jiných států se před zdlouhavým hledáním kompromisu preferuje rozhodná jednostranná akce;
- jakýkoli případný odpor vůči své jednostranné politice hegemon vydává za bezpečnostní hrozbu, neváhá nadsazovat její sílu a naléhavost (sekuritizační pohyb), jen aby mohl zareagovat preemptivním, tedy předstihujícím úderem.

Unilateralismus může být výhodný z krátkodobého hlediska, protože zdánlivě zkracuje cestu k dosahování stanovených cílů. Ale z hlediska střednědobého či dlouhodobého má mnohé kontraproduktivní dopady. Snižuje legitimitu hegemonova zásahu, a to i v případě odůvodněného a oprávněného zásahu. Nedílně s tím v morální a politické rovině zvyšuje toho, proti komu hegemon uplatňuje svou sílu. A v neposlední řadě zvyšuje náklady spojené s prosazováním národního zájmu hegemonu. Jako zvlášť výstižný historický příklad lze vzpomenout několikaletou (1803–1814), nákladnou a nakonec i neúspěšnou Napoleonovu cestu za dosažením kontinentální hegemonie.

Právě napoleonské války, ale stejně tak i například suezská krize, vietnamská válka, Brežněvova doktrína či sovětská invaze do Afghánistánu ukázaly, že unilateralismus může mít pro hegemonu těžké mezinárodněpolitické i vnitropolitické dopady. Může vést k jeho diskreditaci v rámci regionu, nebo dokonce celého světa a nedílně s tím může vytvořit vážné morální trauma, po němž přichází přehodnocování zahraničněpolitických priorit i způsobů jejich dosahování.

Z hlediska unilateralismu bude administrativa 43. prezidenta USA posuzována podle toho, jak postupovala při vyhodnocování bezpečnostních hrozeb (zda šlo o sekuritizační pohyb) a při využívání ozbrojených sil k dosahování bezpečnostněpolitických cílů, zda brala, či nebrala ohled na zájmy a stanoviska jiných států, mezinárodních organizací a spojenců, zda své národní zájmy prosazovala jednostranně, zda dodržovala mezinárodní právo, normy a zvyklosti.

Multilateralismus jako styl používání síly má velmi stručné *negativní vymezení* – je to opak unilateralismu. Není postupem, který by nebral ohled na mezinárodní právo, mezinárodní instituce, názory jiných států, nebo dokonce spojenců. Nevyznačuje se preferováním vojenské síly a vojenských nástrojů před nevojenskými, jež je typické zejména pro unipolární a bipolární mezinárodní uspořádání. Multilateralismus neusiluje o zadržování jiných ani o jejich paralyzování. Stejně tak jeho cílem není posilování vlastního postavení, síly a vlivu na úkor jiných.

Oč stručnější negativní, o to bohatší je *pozitivní vymezení* multilateralismu. To spočívá na třech hlavních zásadách, jimiž jsou: nerozlišování (*non-discrimination*), nedělitelnost (*indivisibility*) a vzájemnost (*reciprocity*), (*Griffiths – O’Callaghan – Roach, 2008, s. 208*).

Zásada nerozlišování znamená, že se berou v úvahu zájmy a stanoviska všech aktérů mezinárodních vztahů bez ohledu na to, jak se liší v ukazatelích síly a ve svých ambicích. Všechny státy by měly dodržovat mezinárodní uspořádání a jeho normy, měly by se řídit mezinárodním právem, psanými i nepsanými principy. Tato zásada byla často porušována během rozdělení světa do sfér vlivu v době studené války. Ale po roce 1990 se pro ni otevřely nové možnosti. Nejvýrazněji se naplnily při přípravě a uskutečňování operace Pouštní bouře 1991 (*Desert Storm*).² Pro hodnocení této doby se používá výraz „zlatá éra multilateralismu“, jež se vyznačovala tím, že tehdejší americká administrativa „*plně brala v úvahu názory mezinárodního veřejného mínění*“ (Tucker – Hendrickson, 2004).

Zásada nedělitelnosti se vztahuje především k mezinárodnímu míru a k bezpečnosti. Znamená, že tyto dvě nejvyšší hodnoty mezinárodních vztahů platí stejně a nedílně pro všechny státy. Vyplývá z ní, že nelze posilovat bezpečnost jedněch na úkor druhých, zejména pak silných na úkor slabých. Prostor pro její naplňování se rozšířil po skončení studené války, kdy se stále více používá výraz „společná bezpečnost“, jehož autorem je někdejší švédský premiér Olaf Palme. Je to velká myšlenka, která ještě ani zdaleka nebyla zcela naplněna.

A konečně *zásada vzájemnosti* je vysvětlována tak, že všichni účastníci mezinárodního systému důsledně a trvale dodržují obě výše prezentované zásady. Jejím smyslem je dlouhodobá spolupráce všech hlavních aktérů. Znamená také vyloučení vztahů trvalé řevnivosti, nebo dokonce nepřátelství.

POLITICKÁ VÝCHODISKA BEZPEČNOSTNÍ KULTURY USA V LETECH 2001–2008

Po teroristických úderech dne 11. září 2001 mnohé záviselo na tom, jak se zachová řádící administrativa, v jejímž čele stáli prezident George W. Bush a viceprezident Richard Cheney. Ti byli již před příchodem do Bílého domu pod silným vlivem neokonzervativního proudu, který se vyprofiloval jako svébytná interpretace teorie demokratického míru (dále jen TDM), podle níž se otevřeně demokratické společnosti v přístupu k jiným demokratickým státům neuchylují ke svévolnému a nerozlišenému používání síly (Russett – O'Neal, 2001). Svěbytnost neokonzervatismu se projevila v odpovědi na otázku, jak TDM naplňovat v konkrétních podmínkách (individualisticky nebo ve spolupráci s jinými státy), jakými cestami se přitom ubírat (preventivní nebo preemptivní působení) a jaké nástroje používat (ekonomické, politické, diplomatické nebo vojenské).

Vlajkovou lodí neokonzervativního přístupu k TDM se stal článek Williama Kristola a Roberta Kagana z roku 1996, který volal po návratu k reaganovské zahraniční politice, zejména pak k hegemonismu a k důrazným včasným akcím proti tzv. darebáckým státům (*rogue states*) a proti teroristickým organizacím (Kristol – Kagan, 1996). V dalším společném článku zveřejněném již v době, kdy se formoval tým okolo G. W. Bushe, tito dva autoři zdůraznili, že „*jsou jen dvě možnosti: pokles americké síly, nárůst chaosu ve světě a nebezpečné 21. století, nebo reaganovské přehodnocení americké síly a jejího morálního vůdcovství*“ (Kristol – Kagan, 1998).

Neokonzervativní myslitelé usilovali o překonání těžkého vietnamského syndromu a navrhovali jeho definitivní překonání cestou upevnění síly USA a jejich vlivu na světovou politiku (David, 2004, s. 838–839). Byli kritičtí k odkazu Richarda Nixona, Geralda Forda a Henryho Kissingera a k jejich politice uvolnění a o to více se vraceli k odkazu Ronalda Reagana a k jeho *hard line policy*. Zpochybňovali politiku zadržování vůči Iráku a stále častěji vznášeli otázku vojenského svržení Saddáмова režimu. Již v lednu 1996 Richard Cheney jako první rozsáhle hovořil o kladech i záporech vojenského svržení Saddáмова režimu (*to topple the regime* /Cheney, S. L./). Programovou platformou tohoto přístupu se stal programový text neokonzervativců nazvaný *Projekt nového amerického století* (*Project for the New American Century* – PNAC). Z hlavních myšlenek PNAC vycházel i *Otevřený dopis prezidentovi USA* z ledna 1998, jehož předními signatáři byli Donald Rumsfeld a Paul

Wolfowitz a jenž připouštěl nebezpečí a těžkosti spojené se svržením Saddáma Husajna, ale zároveň zdůraznil, že oddalování takového řešení by mělo ještě horší důsledky.

Teroristické útoky z 11. září 2001 daly neokonzervativcům „příležitost, aby získali dominantní vliv v rámci administrativy“ (Allin – Simon, 2004–2005, s. 9) a aby nedlouho po přelomovém datu 11. 9. nastala etapa přípravy vojenského řešení iráckého problému. Pouhé tři týdny po teroristických úderech Robert Kagan a William Kristol ve společném článku nazvaném *The Right War* (Kagan – Kristol, 2001) zdůrazňovali nezbytnost, aby hned po porážce Tálibánu byl svržen režim v Iráku. Dva přední američtí autoři neorealistického zaměření (Mearsheimer – Walt, 2006, s. 34) zdůrazňují, že tento přístup od samého počátku plně sdíleli i přední politici Státu Izrael. Připomínají zejména články Benjamina Netanyahua, Simona Perese a Ehuda Baraka v americkém tisku, které otevřeně volaly po preemptivním útoku na Irák a po svržení Saddámova režimu.³ Dodávají, že na tyto články navazovala stupňovaná aktivita proizraelského lobby v USA, jehož páteří v USA je Americko-izraelský výbor pro veřejné záležitosti (*American-Israel Public Affairs Committee – AIPAC*), nátlaková skupina, která podle jejich názoru nemá v dnešním světě žádného vážného konkurenta. Nejdůraznějším a také nejvlivnějším hlasatelem tohoto lobby v Bushově administrativě se stal náměstek ministra obrany Paul Wolfowitz.

Nedlouho po 11. 9. 2001 se rozběhla opatření v exekutivě – byly vytvořeny dvě významné pracovní skupiny podřízené náměstkovi ministra obrany Douglasovi Feithovi. Úkolem první z nich – Skupiny pro boj proti terorismu (*Policy Counterterrorism Evaluation Group*) – bylo hledat důkaz o spojení mezi Irákem a al-Káidou (al-Qá'ida), druhá – Skupina pro speciální plánování (*The Office of Special Plans*) – byla pověřena shromažďováním všech údajů, které by mohly být využity ke zdůvodnění války v Iráku. V průběhu přípravy vojenského úderu na Irák se systematicky a s velkým nasazením lidských sil i technických prostředků shromažďovaly argumenty ve prospěch dvou zásadních tezí: Saddám byl zapleten do teroristických útoků; Saddám vlastní silný arzenál zbraní hromadného ničení a chystá se je použít proti USA a jejich spojencům. Základem první teze se stalo tvrzení, že úder byl příliš sofistikovaný na to, aby jej mohla provést teroristická skupina bez podpory nějakého státu (Clarke, 2004, s. 32). Na tomto základě se postupně budovala rozsáhlá konstrukce, jejíž závěrečnou podobou byl prezidentův projev v Cincinnati pronesený 8. října 2002, tedy jen několik dní před klíčovým hlasováním Kongresu.

George W. Bush v něm zdůraznil následující základní argumenty (*President Bush...*, 2002): Irák a al-Káida mají společného nepřítele, kterým jsou USA; Saddám Husajn se nepokrytě radoval z teroristických útoků na USA; během uplynulých let se mezi oběma stranami uskutečnilo několik setkání na vysoké úrovni; Irák poskytl teroristům odborný vojenský a záškodnický výcvik. Obšírněji se Bush vrátil také ke druhé tezi – „tváří v tvář evidentní hrozbě nemůžeme čekat na konečný důkaz, kouřící zbraň, protože by to mohlo mít podobu jaderného hříbu“ (*President Bush...*, 2003).

Velmi důležitou úlohu v době vrcholících příprav sehrála osobní angažovanost ministra obrany a jeho nejbližších spolupracovníků. Na konci roku 2002 a na počátku roku 2003 uskutečnil R. Cheney několik návštěv sídla CIA, které měly demonstrativní, či dokonce zastrašovací poslání (Freedman, 2004 c, s. 28).

Navíc po celou dobu příprav vojenského úderu na Irák pracovala v Pentagonu zvláštní skupina (Hersh, 2003), jejímž úkolem bylo důkladně vyhodnocovat všechny zprávy přicházející ze CIA a z Vojenské zpravodajské služby (*Defense Intelligence Agency – DIA*) a dávat jim takovou konečnou podobu, která by co nejvíce odpovídala stanovenému politickému zadání (Hosenball – Thomas – Isikoff, 2003). Vyvrcholením tohoto přístupu k arzenálu iráckých zbraní hromadného ničení se stalo Rumsfeldovo vyjádření ze srpna 2003, že nedostatek důkazů o zničení těchto zbraní není důkazem, že tyto zbraně tam skutečně nejsou (*Absence of evidence...*, 2003).

Bushovo hodnocení hrozby globálního terorismu se odvíjelo od přesvědčení, že se USA staly terčem útoků proto, že představují hodnoty, myšlenky a životní styl, jež vyvolávají

nenávisť radikálních islamistů. Vyústilo v idealistické rozhodnutí měnit svět podle vlastních představ a norem. V následující diskuzi to jeden z předních amerických autorů vyhodnotil jako sociální inženýrství, jež nakonec znamenalo přeměnu George W. Bushe z prezidentského kandidáta odmítajícího budování států v prezidenta písíciho dějiny jedné těžce zkoušené části světa (Fukuyama, 2004).

Výsledkem vyhodnocování hrozby globálního terorismu se stala politika *Regime Change Policy*, jejíž podstatou je svrhávání nepřátelských režimů a postupná přeměna světa podle představ USA (Haas, 2005). Důraz na *Regime Change Policy* cestou vojenských úderů je předmětem kritiky řady významných amerických autorů. Někteří to považují za důkaz, že „základní charakteristikou neokonzervatismu je sklon k nadsazování hrozeb národní bezpečnosti a důraz na vysoký stupeň obranné připravenosti“ (Freedman, 2004 a, s. 247). Jiní jako například Jacob Heilbrunn dokonce psali o „nebezpečí, které představují války-chtiví intelektuálové, kteří šíří svůdnou iluzi o schopnosti Ameriky přeměňovat vzdálené státy k obrazu svému“ (Heilbrunn, 2008, s. 91).

Přístup 43. amerického prezidenta k hrozbě globálního terorismu je často označován pojmem *Bushova doktrína* (Gordon, 2006). Tento výraz je v další části tohoto textu používán jako charakteristika přístup 43. prezidenta USA k zajišťování bezpečnosti Spojených států. Teoretickým základem je hodnocení Roberta Jervise, který pojednává o čtyřech základních pilířích Bushovy doktríny (Jervis, 2003, s. 365). Prvním pilířem je důraz na vnitropolitické uspořádání států dnešního světa – pokud je nějaký režim považován za diktátorský a nekooperativní, může být označen za bezpečnostní hrozbu pro USA, vojensky svržen, nahrazen jiným a daná země může být po určitou dobu vojensky okupována (Haas, 2005). Druhým pilířem je odhodlání prosazovat tváří v tvář novým hrozbám „novou, důraznou politiku“. Za situace, kdy žádný z tzv. darebáckých států nemá prostředky, aby mohl zaútočit přímo na USA, to znamená, že Spojené státy povedou preventivní, nikoli preemptivní války. Třetím pilířem je rozhodnutí postupovat unilaterálně, kdykoli to bude potřeba, a konečně čtvrtým je přesvědčení, že stabilita a mír ve světě si vyžadují, aby si USA uchovaly své prvořadě postavení ve světové politice. Jde o odhodlání „předcházet jakýmkoli námitkám spojenců, pokud to USA budou považovat za nezbytné k dosažení svých strategických cílů“ (Jervis, 2003, s. 375). V tomto pilíři Bushovy strategie se tak projevil „všeobecně přezíravý přístup k mezinárodním pravidlům, smlouvám a bezpečnostním partnerstvím“ (Ikenberry, 2002, s. 53). Tento pilíř klade tedy důraz na uchování americké hegemonie v dnešním světě, na odhodlání zabránit, aby se ve světové politice objevil stát, který by se v rovině vojenské síly mohl stát vyzyvatelem Spojených států. Prezident Bush to v roce 2002 vyjádřil slovy, že „Amerika musí svou vojenskou sílu udržovat mimo dosah jakéhokoli vyzyvatele“ (Remarks by the President..., 2002).

Bushova doktrína vyjadřovala strategické myšlení USA po 11. 9. 2001. Odráželo se v ní vědomí, že USA po skončení studené války ztratily strategického konkurenta a vyzyvatele, staly se jedinou supervelmocí globalizovaného světa a to jim dalo možnost, aby své představy o mezinárodním uspořádání prosazovaly bez ohledu na názory jiných států či mezinárodních organizací a jakýmkoli prostředky, včetně vojenských. Jejím základním charakteristickým rysem se stalo propojení mezi šířením svobody a demokracie jako cílem a užíváním vojenské síly jako nástrojem (Hendrikson – Tucker, 2005, s. 21). Byla svým založením aktivistická a idealistická.

V etapě přípravy vojenské odpovědi na 11. 9. 2001 se v USA spojily dva významné politické proudy. První z nich představovali viceprezident Richard Cheney a ministr obrany Donald Rumsfeld a další vlivní politici z tábora republikánských jestřábů, druhým byly špičky neokonzervativního proudu, v jejichž čele stáli zejména Paul Wolfowitz, náměstek ministra obrany, a Lewis Libby, šéf sekretariátu viceprezidenta Cheneyho. Klíčovým rozhodovacím orgánem se znovu stala Federální rada pro národní bezpečnost (*National Security Council – NSC*), která nebyla za Clintona příliš uznávaná a v níž se několikrát týdně scházel tým nejvlivnějších činitelů: George W. Bush, Richard Cheney, Colin Powell,

Donald Rumsfeld, Condoleezza Riceová, John Negroponte (velvyslanec USA při OSN) a Paul Wolfowitz. Zároveň s tím se však při úřadu viceprezidenta vytvořil další rozhodovací orgán, jehož činnost řídil L. Libby. Dominantní osobností se stal viceprezident R. Cheney, který se zmocnil ústřední role v politice národní bezpečnosti. Vytvořil svůj vlastní orgán na způsob NSC a dosadil do něho dvanáct zkušených specialistů v oblasti národní bezpečnosti (Daalder – Lindy, 2003, s. 59).

Při stanovování priorit boje proti mezinárodnímu terorismu Bushova administrativa v roce 2002 rozdělila státy usilující o vybudování vlastních jaderných potenciálů do dvou skupin. Do první z nich zařadila tzv. *de facto* proliferátory (Izrael, Indii, Pákistán), kterým nepřisuzovala nepřátelské záměry ve vztahu k USA. Druhé skupině, tvořené Irákem, Íránem a KLR, dala název nepřátelští proliferátoři (*hostile proliferators*) a přisoudila jim agresivní záměry ve vztahu k USA (Litwak, 2002–2003, s. 67). Na základě této percepce hrozby nepřátelských proliferátorů byla v prosinci 2002 vypracována *Národní strategie boje proti šíření zbraní hromadného ničení* (*National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*). Ta výslovně uvedla i možnost, že USA mohou nepřátelskému proliferátorovi zasadit zdrcující úder, kterému se předem nekladou žádná omezení (*National Strategy...*, 2002). Jako nejnebezpečnější proliferátor, a tím pádem i jako nejnaléhavější bezpečnostní hrozba pro USA a jejich strategické spojence byl vyhodnocen Saddámův režim v Iráku. A tak se Irák stal místem, kde se uplatnilo tzv. terapeutické bezpečnostní paradigma (Humphrey, 2009, s. 59–70), jehož podstatou je přesvědčení, že USA jsou povoleny k tomu, aby identifikovaly problémy bezpečnosti kdekoli na světě a aby zároveň s tím stanovily a prosazovaly řešení, která považují za nejvhodnější. V případě 43. prezidenta USA se přitom prosadily dva nosné nástroje – ideologie a vedení válek. Právě v Iráku USA ve velkém rozsahu využívaly „ideologický nástroj před rozpoutáním války a ideologické metody v zájmu legitimizování imperiálního vměšování do záležitostí jiných států při nastolování nového celosvětového uspořádání“ (Kapferer, 2004, s. 64–71).

KLÍČOVÉ STRATEGICKÉ DOKUMENTY BUSHOVY ADMINISTRATIVY

Tato část textu se zaměřuje na pět klíčových strategických dokumentů, které byly v USA schváleny v letech 2001–2008. Posuzuje je především podle jejich přístupu k bezpečnostním hrozbám postkonfrontačního světa a podle toho, zda tváří v tvář těmto hrozbám preferují politické či vojenské nástroje, zda dávají přednost multilateralismu nebo unilateralismu.

Nejvýznamnějším dokumentem strategického plánování z této doby je *Národní bezpečnostní strategie* (*The National Security Strategy – NSS*) ze září 2002. Dalšími důležitými dokumenty jsou *Národní strategie boje proti šíření zbraní hromadného ničení* (*National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*) z roku 2002, *Global Posture Review 2003*, *Národní bezpečnostní strategie 2006* (*The National Security Strategy – NSS*) a *Národní obranná strategie 2008* (*National Defense Strategy – NDS*). Zároveň s tím se tato část textu zastavuje u operace Irácká svoboda 2003, která tvoří významné pojítko mezi strategickými dokumenty z roku 2002 na straně jedné a *Global Posture Review 2003* na straně druhé. Tuto operaci hodnotí z pohledu bezpečnostní i strategické kultury.

Národní bezpečnostní strategie 2002

Tento dokument vyjadřuje základní filozofii Bushovy administrativy. Pokud jde o bezpečnostní hrozby, *Národní bezpečnostní strategie 2002* (*The National Security Strategy – NSS*) zdůrazňuje, že došlo k zásadním přeměnám, v jejichž důsledku je svět nebezpečnější, než byl v době studené války. NSS 2002 přitom upozorňuje na tři nejnaléhavější hrozby. První z nich je terorismus, definovaný jako politicky motivované násilí proti nevinným. Druhou hrozbou jsou tzv. darebácké státy a za třetí hrozbu je považováno šíření zbraní hromadného ničení. Za zcela nejvážnější nebezpečí se označuje vzájemná kombinace všech tří hrozeb.

Z hlediska bezpečnostní a strategické kultury má NSS 2002 dva hlavní charakteristické rysy: příklon k militarismu a k unilateralismu. První z těchto rysů – *militarismus* – je zakotven ve velkém důrazu na úlohu a význam vojenské síly, na „*potvrzení ústřední úlohy vojenské síly USA*“ a na odhodlání „*budovat a udržovat obranyschopnost mimo dosah jakéhokoli výzvytatele*“ (NSS, 2002, s. 29). Nedílně s tím NSS 2002 zdůrazňuje, že Spojené státy nebudou váhat použít svou vojenskou sílu k preemptivním, tedy předstihujícím úderům zasazovaným v zájmu ochrany USA, jejich ozbrojených sil v zámoří a také v zájmu bezpečnosti spojenců (NSS, 2002, s. 15).

Pokud jde tedy o přístup k významu vojenské síly, NSS 2002 vykazuje dva základní přístupy, které jsou typické pro militarismus. Prvním z nich je vyhlášené odhodlání *udržet stávající vojenskou převahu USA* nad zbytkem světa, a to na neomezeně dlouhou dobu. NSS 2002 položila velký důraz na výlučnost amerických vojenských schopností a na odhodlání kdykoli je využít v zájmu naplňování vytyčených cílů.

Druhým projevem militarismu v rámci NSS 2002 se stalo *zaměření na preempci*. NSS 2002 preempci vymezila jako nový přístup USA k bezpečnostním hrozbám světa po skončení studené války. Stanovila, že preempce by měla být uplatňována ve dvou hlavních situacích:

- když už nelze uplatňovat odstrašování, protože by nefungovalo; cílem preemptivních úderů by byly buď nestátní organizace, nebo tzv. darebácké státy, které logiku odstrašování prostě nepřijímají;
- když bezpečnostní hrozby spojené s případným použitím zbraní hromadného ničení jsou velmi vážné a naléhavé a obsahují potenciál škod nedozírných rozměrů.

Druhý ze základních rysů NSS 2002 – *důraz na unilateralismus* – se projevil v tom, že ve srovnání s předcházejícími dokumenty přikla nesporně *menší význam multilaterálním přístupům* při dosahování amerických cílů v oblasti bezpečnosti. Na žádném místě NSS 2002 se nehovoří o úloze OSN a její Rady bezpečnosti ani o významu mezinárodního práva. Pokud jde o vztah ke spojencům, NSS 2002 sice uznává význam NATO, ale zároveň s tím zdůrazňuje, že „*aliance musí být schopna zasáhnout, kdekoli jsou naše zájmy ohroženy*“ (NSS, 2002, s. 25), a vyjmenovává úkoly, které NATO musí splnit (NSS, 2002, s. 25–26). NSS 2002 uvedla, jaká zlepšení v oblasti vojenských schopností tehdejší administrativa očekávala od svých spojenců, ale nikde se nezmínila o tom, že by ji zajímaly také jejich názory na svět po roce 1990 a na případné alternativní přístupy k bezpečnostním hrozbám.

Po zveřejnění NSS 2002 se v USA zintenzivnila diskuze o preventivních a preemptivních válkách. Přední odborník na toto téma Robert Litwak (Litwak, 2002–2003, s. 62) napsal, že o preventivním zásahu v rámci boje proti proliferaci zbraní hromadného ničení lze hovořit v případě izraelského útoku na irácký jaderný reaktor v Osiraku v červnu 1981. Tento cíl nepředstavoval pro Izrael naléhavou hrozbu, ale tehdejší premiér Menachem Begin nařídil úder v obavě, že v případě nečinnosti by Irák mohl svůj civilní jaderný program zneužít k výrobě jaderných zbraní a ty už by pro židovský stát představovaly naléhavou životní hrozbu. Naproti tomu o preemptivních úderech lze podle Litwakova názoru hovořit pouze v tom případě, pokud prokazatelně existuje hrozba, že nepřátelský stát již plánuje bezprostřední útoky za použití zbraní hromadného ničení.

V rámci vnitroamerické diskuze dva přední odborníci ze Stanley Foundation varovali, že by NSS 2002 mohla působit jako precedens směřující až k rozkladu dlouhodobě budovaného mezinárodního práva. Zdůvodnili to slovy, že když USA považovaly Saddámův Irák za hrozbu a vojensky na něj udeřily, co potom může bránit, aby stejně tak postupovala Indie v případě Pákistánu, Rusko ve vztahu ke Gruzii nebo Čínská lidová republika (ČLR) ve vztahu k Tchaj-wanu? (Korb – Wadhams, 2006.)

James Sperling při charakteristice odklonu od multilateralismu a příklonu k militarismu výstižně napsal, že NSS 2002 je strategií země, která je ve válce a jejíž nejvyšší političtí činitelé jsou posedlí vojenskými nástroji, netrpělivi v oblasti diplomacie, výrazně devalvovali význam formálních aliancí a postupně zmilitarizovali *homeland security* (Kirchner –

Sperling /eds./, 2007, s. 179). Na NATO začali nahlížet jako na uskupení, z něhož mohou vybírat jednotky při formování koalic sestavovaných pro jednu konkrétní misi, při níž mají podporovat nebo nahrazovat americké jednotky v zahraničí. V důsledku toho Bushova administrativa zvýraznila záměr spoléhat se především na koalice států, které jsou ochotné a schopné realizovat rovnováhu sil potřebnou pro šíření svobody.

Tyto přístupy byly v následné vnitroamerické diskuzi hodnoceny jako „*nový unilateralismus, jehož cílem je posilovat americkou moc a bezostyšně ji uplatňovat ve jménu cílů, které sám stanovuje*“ (*Krauthammer, 2001*). Jedním z nejtvrdších kritiků Bushova unilateralismu se stal Philip Gordon z Brookings Institution. Vytkl mu především to, že „*vítá ty spojence, kteří se k němu přidají, ale že zároveň s tím není ochoten za jejich podporu platit jakýmkoli kompromisy*“ (*Gordon, 2007–2008, s. 35*). A další kritický názor posuzoval NSS 2002 pod vlivem následující události celosvětového významu, kterou se stala operace Irácká svoboda, a tak dospěl k závěru, že tento dokument byl „*zcela na míru připraven Bushovu rozhodnutí jít do války proti Iráku*“ (*Berenskoetter, 2005, s. 79*).

Národní strategie boje proti šíření zbraní hromadného ničení

Dalším důležitým dokumentem se stala v prosinci 2002 schválená *Národní strategie boje proti šíření zbraní hromadného ničení* (*National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*). Ta je souhrnnou, všeobšáhlovou odpovědí na hrozbu, kterou USA považují za nejnaléhavější hrozbu na počátku 21. století. Její výchozí tezí je obava, že existují nebezpečné státy či organizace, které zbraně hromadného ničení nechápou jako nástroj nejkrajnějšího řešení, ale jako nástroj, který by jim sloužil k vyvažování konvenční převahy USA, a navíc i jako nástroj, který by Spojeným státům znemožnil, aby v oblastech svých životních zájmů zasahovaly v případech agrese proti jejich přátelům a spojencům (*National Strategy..., 2002, s. 1*). Izrael, Indie a Pákistán, tzv. *de facto* proliferátoři, nezaujímají nepřátelský postoj k USA a ani je nechtějí ohrožit, a tak nejsou považováni za hrozbu pro USA. Zcela jinak se ale nahlíží na nepřátelské proliferátory (*Anthony – French, 1999, s. 359*), jsou považováni za hrozbu, proti níž je nutné zasáhnout.

Boj proti nepřátelským proliferátorům měl podle bezpečnostní kultury USA spočívat na třech pilířích, jimiž jsou tzv. neproliferační politika (*Nonproliferation*), aktivní protiproliferace (*Counterproliferation*) a odstraňování následků ozbrojeného konfliktu za použití zbraní hromadného ničení. První ze tří pilířů strategie USA spočívá především na diplomatickém úsilí s cílem „*odrazovat dodavatelské státy od spolupráce s proliferátory a tyto státy zase vést k tomu, aby ukončily své programy*“ (*National Strategy..., 2002, s. 4*). Tato politika se bude zaměřovat na vytváření mnohostranných programů a režimů, jejichž smyslem je bránit šíření jaderných, chemických a biologických zbraní a řízených střel jakožto jejich nosičů.

Nejvýznamnějším rysem tohoto dokumentu se stal druhý pilíř, který položil důraz na zákaz šíření zbraní hromadného ničení (dále jen ZHN), na odstraňování, na obranu a na zmírňování následků v případě konfliktu za použití ZHN. Nosnou a také nejdiskutovanější částí této roviny americké strategie představuje odhodlání, že „*na použití ZHN proti Spojeným státům, proti jejich ozbrojeným silám v zahraničí nebo proti jejich přátelům a spojencům budou USA reagovat nasazením všech sil, včetně zbraní nejkrajnějšího řešení, tedy ZHN*“ (*National Strategy..., 2002*). Podoba třetího pilíře by záležela na konkrétním rozsahu použití zbraní hromadného ničení.

Také tento strategický dokument byl schválen v době, kdy Bushova administrativa stupňovala své zahraničněpolitické aktivity ve třech hlavních směrech. Prvním z nich byl tlak na Saddámův režim, druhým byl sílící nátlak na Radu bezpečnosti OSN (šlo o to, aby dala zmocnění užít všech nezbytných prostředků proti Iráku) a v neposlední řadě i na své spojení (šlo o to, aby bezvýhradně podpořili záměr na vojenské svržení Saddámova režimu). Za této situace strategický dokument z prosince 2002 položil velký, ne-li rozhodující důraz na vojenské nástroje a na odhodlání nasadit je, kdykoli to podle názoru americké

ké administrativy bude nezbytné. Tím potvrdil pokračující sklon k militarismu, k využití zdrcující vojenské převahy. Přístupem k OSN a ke spojencům v rámci NATO naplnil základní charakteristiku unilateralismu.

Operace Irácká svoboda jako bojový test bezpečnostní a strategické kultury USA

Nedlouho po schválení *Národní strategie boje proti šíření zbraní hromadného ničení* se uskutečnila operace Irácká svoboda 2003 (*Iraqi Freedom – OIF*), která je označována také jako tzv. druhá irácká válka (20. 3. 2003 – 1. 5. 2003). Při jejím posuzování z hlediska bezpečnostní kultury začnu negativním hodnocením – uvedu, čím nebyla. Nebyla spuštěna pod tlakem vojáků, nedošlo k ní tak, že by politické vedení, v daném případě administrativa 43. amerického prezidenta, podlehl vojákům a nechalo si vnutit jejich názory a řešení. Tento charakteristický rys militarismu tedy v případě tzv. druhé irácké války rozhodně naplněn nebyl. Naopak, politické vedení zcela ignorovalo varovné dokumenty některých vojenských institucí, zejména pak akademie pozemního vojska.

Naplněny byly jiné základní rysy militarismu. Prvním z nich byl sekuritizační pohyb, především pak zdůrazňování vojenské dimenze bezpečnostních hrozeb na počátku 21. století na úkor nevojenských dimenzí. Druhým rysem militarismu bylo vyhlášení globálního terorismu za existenciální a smrtelnou hrozbu pro USA i pro celý svobodný svět a s ním ruku v ruce jdoucí vyhlášení tzv. celosvětové války proti terorismu, což byla vojenská odpověď na hrozbu převážně politického charakteru. A konečně třetí rys byl naplněn vojenským řešením „*state to state*“, tedy vojenským úderem na vytypovaný stát (na Irák) a zároveň také tím, že Bushova administrativa se při spuštění vojenské operace Irácká svoboda spoléhala především na vojenské nástroje, na zdrcující vojenskou převahu a na preferování zničujících vojenských úderů před politickým vyjednáváním či stupňováním politického, diplomatického a ekonomického nátlaku.

Nasazení velkého množství amerických vojáků s nejmodernější výzbrojí bylo důsledkem zásadního politického rozhodnutí americké administrativy, pro niž „*se válka stala ústředním rysem politických reakcí...*“, a tak G. W. Bush své prezidentství ve velkém rozsahu ztotožnil s rolí válečného prezidenta“ (Andréani, 2004–2005, s. 33). Úlohu nejvyšších politických činitelů nejen při přípravě operace Irácká svoboda 2003, ale i při jejím řízení velmi vystižně zhodnotil Michael Desch (Desch, 2007, s. 97–108). Ten upozornil na to, že na přelomu let 2002 a 2003 „*se střetli váhaví válečníci s jestřábskými civilisty*“ (Desch, 2007, s. 99). Navíc připomenul, že nejvyšší vojenští velitelé měli vážné výhrady k tomu, jak do vyslovené vojenských záležitostí vstupovali ministr obrany Rumsfeld a jeho náměstek Wolfowitz – zlehčovali varování před iráckým odporem a možným odbojem, odmítali se zabývat požadavky generálů na zajištění poválečné stabilizace, sami rozhodovali o tom, kolik sil je pro Iráckou svobodu 2003 potřeba a jaké jednotky mají být nasazeny.

Výše uvedené skutečnosti tedy nasvědčují, že v rovině bezpečnostní kultury USA došlo v letech 2002/2003 ve Spojených státech k jakémusi militarismu naruby: důraz na válku jako na nástroj k dosahování politických cílů nevnucovali vojáci politikům, ale přesně naopak – vnutili jej politiky vojákům. Proto jsou to G. W. Bush a jeho nejbližší spolupracovníci, kdo nesou rozhodující politickou odpovědnost za tzv. druhou iráckou válku, za její kladné, ale i záporné výsledky a dopady. Naproti tomu strategická kultura USA v letech 2001–2008 se jeví ve zcela jiném světle. Američtí vojáci postupovali velmi profesionálně. Především správně vyhodnotili jak fyzický, tak i morální stav a možnosti iráckých vojsk, počítali se zastaralostí irácké výzbroje i taktiky, s jejich demoralizací a s neochotou bojovat za zcela zprofanovanou a nenáviděnou diktaturu. Neočekávali žádný zásadní odpor a ve vzdušné fázi bojů velmi rychle vyřadili nejvýznamnější zbraňové systémy iráckých vojsk.

Při přípravě pozemní fáze bojů se američtí vojáci rozhodli pro rychlé obchvaty hlavních ohnisek spíše symbolického odporu iráckých vojsk. Nasadili nejlépe vyzbrojené a připra-

vené jednotky. Proti zaostalé a žalostně vyzbrojené irácké armádě nastoupilo čtvrt miliónu profesionálních vojáků ze dvou moderně vyzbrojených a dokonale připravených sborů profesionálních vojáků – z V. armádního sboru US Army a z 1. expedičního sboru námořní pěchoty (*1. Marine Expeditionary Force – MEF*). Jednotky V. armádního sboru během svého postupu z jihozápadu směrem na Bagdád narážely jen na ojedinělý a slabý odpor iráckých vojsk. Jejich 10 000 bojových vozidel dokázalo zcela obejít několik důležitých měst a během pouhých tří dnů postoupit o 560 km. Z jihovýchodu pak stejně hladce pronikaly útvary 1. expedičního sboru námořní pěchoty.

Během operace Irácká svoboda byla nasazena přesně naváděná munice, na niž připadalo 70 % všech skutečných úderů ve srovnání s 15 % při operaci Pouštní bouře v roce 1991. Rozhodujícím činitelem amerického úspěchu bylo maximální možné využití předností strategické kultury počítačově řízené války (*Network Centric Warfare – NCW*). Právě díky tomu se dosáhlo dokonalé souhry mezi všemi jednotkami, která vycházela z velmi spolehlivých zpravodajských informací. Američtí vojáci tak během pouhých tří týdnů nejrychleji a nejprofesionálněji, jak jen to bylo možné, zničili irácké ozbrojené síly a zmocnili se klíčových strategických míst. Do hlavního města Iráku se dostali dokonce ještě rychleji, než si sami původně stanovili. Dosáhli naprosté kapitulace irácké armády a splnili politické zadání, které znělo svrhnout režim Saddáma Husajna.

Zároveň s tím Irácká svoboda 2003 ukázala, že právě vzdušně-pozemní operace tohoto typu představují vojenskou stránku strategie *Regime Change* (někdy také nazývané *Regime Decapitation*) a že jsou plánovány jako operace se silným vojenským i psychologickým účinkem (*Effects Based Operations – EBO / Military Balance 1991–1992, 1992, s. 98–102*). Proto jsou tyto operace nazývány *shock and awe* a představují další etapu při naplňování vojenských zásad bohatých zemí – využití technologického náskoku k vytvoření zdrcující převahy, která umožní rychlé a úplné zničení nepřítele. EBO se vyznačují zničujícími vzdušnými údery, na něž navazuje rychlý postup obrněných jednotek pozemního vojska v síle divize nebo armádního sboru.

Z pohledu bezpečnostní kultury se tedy Irácká svoboda 2003 jeví jako svérázná podoba militarismu, jako válka, kterou politici vnutili vojákům. Ale z pohledu strategické kultury se pak jeví podstatně jinak. Jeví se jako pečlivě a profesionálně naplánovaná operace, která v největším možném rozsahu využila obrovské převahy v oblasti vojenské technologie (zejména pak NCW), aby ve velmi krátkém termínu a při velmi nízkých ztrátách na vlastní straně splnila politické zadání zásadního významu.

A tento základní přístup zůstal zachován i po oficiálním ukončení operace Irácká svoboda. Bushova administrativa se zaměřila na přípravu vojsk k nasazování vojenské síly v zájmu naplňování zahraničněpolitických cílů na kterémkoli místě světa. Do popředí její pozornosti se dostala výstavba jednotek určených k rychlé projekci síly na velkou vzdálenost. Bojová příprava amerických vojsk se zaměřila především na úkoly intervenčního a okupačního charakteru v místech, o kterých rozhodne ta administrativa, která právě bude u moci. Bushova doktrína nabyla podobu, v jejímž rámci „*koncepce odstrašování je překonaná, ... jediným řešením je útok*“ (Ikenberry, 2002, s. 51).

Rozmístění ozbrojených sil USA ve světě (Global Posture Review)

Pod vlivem vojenského úspěchu operace Irácká svoboda 2003 byl schválen další významný strategický dokument, a to *Global Posture Review 2003*. Jde o závěrečný dokument Bushovy doktríny, vyznačující se soustředěností na upevňování a zdokonalování vojenské síly USA. V tomto konkrétním dokumentu je hlavní důraz položen na rekonfiguraci sítě americké vojenské přítomnosti ve světě (*The U.S. Global Posture Review, 2004*).

Tento dokument z roku 2003 stanovil, že na jedné straně se bude snižovat počet vojenských základen USA ve světě, ale na druhé straně se bude zvyšovat schopnost amerických jednotek k rychlému nasazení kdekoli ve světě tak, aby jednotka o síle brigády mohla být nasazena na kterémkoli místě světa do čtyř dnů a jednotka o síle divize během pěti dnů.

Strategický záměr byl vyjádřen vzorcem 1–4–2–1, což znamená plná připravenost k obraně území USA, schopnost zasáhnout v kterémkoli ze čtyř „kritických regionů“ (Evropa, severovýchodní Asie, východní Asie a Střední východ), čelit naráz dvěma agresím kdekoli ve světě a dosáhnout rozhodujícího vítězství, včetně změny režimu a následné vojenské okupace.

Na základě výše uvedeného zadání připadá rozhodující úloha vzdušným silám. V jejich sestavě dále narostl význam „úsporných bombardérů“ a nedílně s tím i bitevních letounů JSF, možná na úkor letounu F-22, který byl koncipován vyloženě pro potřeby studené války. Velkou prioritou se staly bezpilotní letouny – nejen průzkumné, ale i úderné. Bojová příprava jednotek pozemního vojska se zaměřila především na rychlý postup s cílem využít ochromení nepřátelských vojsk po zničujících vzdušných úderech. Do popředí úkolů pro speciální síly se dostalo získávání a upřesňování informací nezbytných pro navádění prostředků vzdušného napadení. Dalším důležitým směrem se stalo zdokonalování schopností využívat při pozemních akcích jednotky opozičních sil (tzv. proxies) ochotných a motivovaných pro boj proti teroristickým organizacím, státům či vládám, které jim poskytnou útočiště. Nedílně s tím zesílil důraz na výstavbu a bojovou přípravu relativně malých jednotek schopných rychlého nasazení kdykoli a kdekoli ve světě a v tom by je měly následovat i ostatní členské státy NATO. Urychlila se výstavba nových letadlových lodí, které jsou nezbytné z hlediska překonávání již zmiňované „tyranie vzdálenosti“. Právě z nich totiž mohou vzlétat bitevní letouny i vrtulníky. Ponorky byly modernizovány tak, aby byly schopny namísto jaderných SLBM odpalovat řízené střely s plochou dráhou letu vyznačující se kratším doletem (SLCM), ale větší přesností a menšími ničivými následky než SLBM. Dopravní letectvo dostalo za úkol zvyšovat své schopnosti přepravovat mobilní jednotky vysoké pohotovosti na kterékoli místo na světě.

Určujícím faktorem dalšího vývoje bezpečnostní a strategické kultury se stal vývoj v Iráku. Tam se již na podzim roku 2003 začala jasně a impozantně vyhraná válka překlápět v prohraný mír a ve vleklou asymetrickou válku, jejímž výsledkem bylo zhoršování situace v Iráku a nárůst počtu obětí na obou stranách. Pod vlivem zabřednutí v asymetrické válce v Iráku, zhoršování situace v Afghánistánu, silící kritiky jak v USA, tak i ve světě se začaly postupně prosazovat změny v přístupu Bushovy administrativy k bezpečnostním hrozbám, ke spojencům a k nástrojům bezpečnostní strategie. Tyto změny se odrazily ve dvou strategických dokumentech: v *Národní bezpečnostní strategii 2006* a zejména pak v *Národní obranné strategii 2008*.

Národní bezpečnostní strategie 2006

Tři roky po oficiálním ukončení operace Irácká svoboda 2003 byla zveřejněna *Národní bezpečnostní strategie 2006* (*The National Security Strategy – NSS*), v níž je ve srovnání s *Národní bezpečnostní strategií 2002* obsažena jak kontinuita, tak i některé posuny. Shoda spočívá v tom, že zůstala zachována nejen vnitřní struktura dokumentu z roku 2002, ale i všechny tři jeho základní pilíře. Nadále se hovoří o tzv. globální válce proti terorismu, o preempci a o udržování vojenské nadvlády USA. Posuny se projeví ve třech hlavních směrech. Je to především přístup ke globálnímu terorismu jako k hlavní bezpečnostní hrozbě na počátku 21. století – prosadila se dvoupilířová strategie, která zahrnuje nejen vojenské nástroje, ale i demokratizaci zemí, jež jsou lůnky terorismu. Nedílně s tím se rozšířilo rovněž pojetí hrozeb – více se hovoří o energetické bezpečnosti a o šíření zbraní hromadného ničení. Druhým posunem je větší důraz na diplomacii a na podporu vnitřní přeměny režimů, které by mohly být hrozbou pro mezinárodní mír a bezpečnost. A v neposlední řadě se prosadilo rozšíření prostoru pro spolupráci se spojenci v NATO, s regionálními organizacemi a také s nevládními organizacemi (NGO) – v tom se odráží zmírnění unilateralismu, který byl typický pro první volební období 43. prezidenta Spojených států.

Národní bezpečnostní strategie 2006 neznamenal tedy zásadní přehodnocení Bushovy doktríny, ale přinesla významné posuny z hlediska způsobů volených k dosahování cílů

stanovených na nejvyšší politické úrovni. Zmírnila dosavadní preferování vojenské síly a jednostranného postupu, otevřela prostor pro návrat k využívání diplomacie a spolupráce se spojenci a s mezinárodními organizacemi. Z výše uváděných důvodů je tedy možné hovořit o prvním nesporném oslabení dosavadního militarismu *sui generis*, tedy militarismu v podání nejvyšších politických činitelů, jež se vyznačoval přeceňováním vojenské dimenze bezpečnostních hrozeb a stejně tak i přeceňováním vojenských nástrojů bezpečnostní strategie. Stejně tak je možné hovořit o zmírnění dosavadního unilateralismu a o otevření prostoru pro postupný návrat multilateralismu, především pak o uznání významu spolupráce s mezinárodními organizacemi a se spojenci.

Národní obranná strategie 2008

Prostor pro změny v bezpečnostní strategii USA se ještě více rozšířil v létě roku 2008, kdy byl schválen dokument nazvaný *Národní obranná strategie 2008 (National Defense Strategy – NDS)*, který je často nazýván Gatesova doktrína podle Roberta Gatese, jenž ve funkci ministra obrany USA nahradil tolik kritizovaného D. Rumsfelda a zůstal v ní i po nástupu 44. prezidenta USA. NDS 2008 je prvním doktrinálním dokumentem, který naznačuje výrazné změny ve srovnání s bezpečnostní a strategickou kulturou G. W. Bushe. Ty se nejvýrazněji projevují ve čtyřech hlavních rovinách, jimiž jsou přístup k hrozbě globálního terorismu, odklon od militarismu, posun od unilateralismu k multilateralismu a důraz na dlouhodobé preventivní působení.

Pokud jde o *přístup k hrozbě globálního terorismu*, za hlavní bitevní pole boje jsou nadále označovány Irák a Afghánistán, což znamená plnou návaznost na dosavadní bezpečnostní strategii. Ale zároveň s tím NDS 2008 na rozdíl od předcházejících dokumentů už vůbec nepoužívá pojem tzv. celosvětová válka proti terorismu. Nahradila jej výrazem „*celosvětový boj proti násilné extremistické ideologii, která usiluje o rozvrácení mezistátního systému*“ (NDS, 2008). Zcela nové je i strategické zarámování amerického přístupu k hrozbě globálního terorismu: NDS 2008 pojednává o tzv. dlouhé válce (*Long War*), která bude mít dlouhé trvání, bude probíhat na více frontách a bude mít nejen vojenskou, ale také mnoho dalších rovin (*multi-dimensional conflict*).

Národní obranná strategie 2008 vyznívá jako odklon od sekuritizačního pohybu z let 2001–2003, zejména pak od militaristického přístupu k bezpečnostním hrozbám dnešního světa (ke globálnímu terorismu, k tzv. darebáckým státům, k proliferaci zbraní hromadného ničení). Doslova uvádí, že dlouhodobý boj proti násilnému extremismu není možné vyhrát v jedné rozhodující vojenské bitvě nebo kampani. Zcela zásadní rozdíl ve srovnání s Bushovou administrativou je v tom, že cílem USA je „*prosazování mírové změny mezinárodního systému*“ (NDS, 2008). Navíc se preferování nevojenských nástrojů uplatnilo i v dalším směru NDS 2008, kterým je kontraproliferace, tedy snaha zabránit tomu, aby se zbraně hromadného ničení staly součástí výzbroje nepřátelských států.

Velmi důležitý je i *odklon od unilateralismu a od donucovací strategie*. Ve všech kapitolách NDS 2008 se zdůrazňuje, že USA chtějí při vedení své tzv. dlouhé války postupovat společně se spojenci, s partnery, s vládami a představiteli států, v nichž budou působit. NDS 2008 doslova používá výraz „*široké spektrum partnerů*“ a upřesňuje, že s nimi chce nejen spolupracovat, ale že jim chce poskytovat všestrannou a rozsáhlou pomoc při budování jejich schopností nezbytných pro zajišťování dlouhodobé bezpečnosti. Je to tedy pozitivní posun směrem k přesvědčovací strategii.

Kapitola věnovaná schopnostem a nástrojům americké bezpečnostní strategie dokonce zdůrazňuje, že nezbytným předpokladem pro naplňování strategických cílů USA je posilování stávajícího systému aliancí a partnerství. Zároveň s tím i rozlišuje možnosti pro strategickou spolupráci se spojenci. U některých spojenců se nevylučuje politická vůle a schopnost významného podílu na různých operacích, zatímco u jiných bude stačit omezenější podíl (mělo by jít zejména o protiteroristické akce nebo o stabilizační působení). Je to tedy jasný odklon od dělení Evropy na novou a starou, jehož autorem byl Donald Rumsfeld.

V rámci *zaměření na dlouhodobé preventivní působení* je základním společným jmenovatelem *jointness*, což konkrétně znamená důraz na propojené a vzájemně navazující využívání všech nástrojů, které mohou a musejí být využívány v zájmu dosažení úspěchu v tzv. dlouhé válce. Pojetí *jointness* je vysvětlováno ve dvou rovinách, jimiž jsou jednak konkrétní úkoly, jednak instituce a organizace, které mají tyto úkoly plnit.

Mezi konkrétními úkoly se vedle vojenských operací uvádějí zejména ekonomický rozvoj, budování nových institucí, nastolení právního státu, prosazování vnitřního usmíření mezi někdejšími nepřáteli, zajištění základních služeb pro obyvatelstvo, výcvik a výzbroj vojenských a policejních sil na místě zásahu, vybudování strategických komunikací a předávání civilních zkušeností. Při vysvětlování přístupu k institucím a k organizacím NDS 2008 zdůrazňuje, že Ministerstvo obrany USA bude při naplňování svých cílů v zámoří dlouhodobě spolupracovat především s ministerstvem zahraničí, s místními vládami a státními představiteli, s partnery i se spojenci, s mezinárodními organizacemi.

Hlavní smysl preventivního působení se v NDS 2008 odvíjí od výrazu, který v předchozích strategických dokumentech zcela chyběl: jde o výraz *grievancies* (křivdy). Pod ním se rozumí nejrůznější nespravedlnosti, které se na různých místech světa objevují v ekonomickém, sociálním i politickém uspořádání. NDS 2008 vytyčuje cíl tyto křivdy nejprve pochopit a potom je i odstraňovat, protože velmi často jsou hlavní příčinou vzburňeneckých, nebo dokonce teroristických aktivit. Napravování křivd je považováno za způsob, jak znemožňovat, aby extremisté zneužívali těžkých podmínek, a jak bourat jejich struktury. V této oblasti se NDS 2008 velmi blíží k evropskému přístupu, který hovoří o „*hlubokých příčinách nestability a o jejich nejvýraznějších příznacích a projevech*“ (Kouchner – Miliband, 2008).

Národní obranná strategie 2008 tedy ve všech čtyřech rovinách znamená výrazný odklon od základní filozofie Bushovy doktríny, především pak od unilateralismu a militarismu. Vyznává jako negace přístupů spojených zejména s viceprezidentem Cheyneem, s ministrem obrany Rumsfeldem, s jeho náměstkem Wolfowitzem, s analytiky Kristolem a Kaganem a s dalšími, kteří kladli nadměrný důraz na vojenské nástroje zahraniční politiky a bezpečnostní strategie USA a na prosazování amerických strategických zájmů bez ohledu na názory a stanoviska jejich spojenců. Ve srovnání s přístupy z let 2001–2008 je NDS 2008 posunem směrem k multilateralismu a k vyváženému užívání všech nástrojů bezpečnostní politiky.

* * *

Postup 43. prezidenta USA se z hlediska bezpečnostní kultury vyznačoval třemi hlavními rysy: zveličováním bezpečnostních hrozeb, svérázným militarismem a silným sklonem k unilateralismu. První z těchto rysů, tedy zveličování bezpečnostních hrozeb, byl výsledkem silného sekuritizačního pohybu a zdůrazňování vojenského rozměru bezpečnostních hrozeb spojených s terorismem a s proliferací zbraní hromadného ničení. Bushova administrativa hovořila o jejich vzájemném propojení a označila je za hrozbu existenciálního charakteru a celosvětového rozměru. Navíc je spojila s Irákem a s jeho domnělým arzenálem zbraní hromadného ničení, a tím jim dodala rozměr naléhavé hrozby vojenského charakteru, tedy hrozby, která vyžadovala preemptivní vojenský úder.

Od přístupu k bezpečnostním hrozbám po roce 2001 se odvíjel i druhý rys – militarismus. Prostor pro militarismus se před 43. americkým prezidentem otevřel v typické zlomové situaci, po teroristických úderech 11. 9. 2001, které svým dopadem objektivně vyžadovaly ráznou odpověď bez ohledu na to, kdo byl ve funkci prezidenta USA. Bushova odpověď na 11. 9. 2001 byla bezesporu nanejvýš rozhodná a silná. Jak během operace Trvalá svoboda 2001, tak zejména při operaci Irácká svoboda 2003 byl nepřítel po vojenské stránce rozdrčen nejrychleji a nejprofesionálněji, jak jen to bylo možné. A navíc se s Tálibánem, stejně jako s iráckými vzbouřenci důsledně jednalo jako s nedůstojnými nepřáteli. Společným jmenovatelem všech Bushových reakcí bylo preferování přímého ná-

silí. Důležité je, že v případě Trvalé svobody 2001 to bylo násilí vyprovokované, ale v případě Irácké svobody 2003 šlo o násilí nevyprovokované. Tím 43. prezident USA naplnil Galtungovo pojetí militarismu jako zvláštního způsobu jednání.

Bushův postup byl militarismem *sui generis*, jehož zvláštnost se projevovala ve dvou hlavních směrech. První z nich zahrnuje ukazatele, v nichž nebyly naplněny všeobecně uznávané projevy militarismu, zatímco druhý směr pokrývá ty ukazatele, které jsou pro militarismus příznačné. Pokud jde o nenaplněné projevy militarismu, pak se v době 43. prezidenta USA neprosadila nadvláda vojáků ani nad politiky, ani nad civilní částí společnosti. Američtí politici se nepřizpůsobovali vojákům, jejich prioritám, názorům, zájmům a rozhodnutím. Nedošlo ani k nárůstu počtu vojáků na tisíc obyvatel, ani ke zvyšování početních stavů ozbrojených sil USA. Proto nelze hovořit o vyhraněném militarismu, ale spíše o Bushovu neskrývaném sklonu k militarismu, nebo nanejvýš o jakémisi militarismu *sui generis*.

Naproti tomu k naplnění některých rysů militarismu došlo ve třech důležitých rovinách. Před operací Irácká svoboda 2003 se zdůrazňoval vojenský rozměr bezpečnostních hrozeb, od samého počátku se preferovaly odpovědi zakládané na vojenské síle, došlo k výraznému navýšení vojenského rozpočtu USA s hlavním důrazem na zbraňové systémy sloužící k zasazování vojenských úderů na velkou vzdálenost od amerického území. Dále se sklony k militarismu projevíly v tom, že klíčoví členové administrativy – G. W. Bush, R. Cheney a D. Rumsfeld – při prosazování svých rozhodnutí na přelomu let 2002 a 2003 používali zavádějící argumenty (existence silného arzenálu zbraní hromadného ničení a napojení na al-Káidu), aby získali podporu americké veřejnosti pro válku v Iráku. V neposlední řadě se naplnil i jeden formální rys militarismu: G. W. Bush se jako vrchní velitel ozbrojených sil na rozdíl od svých předchůdců (a zejména pak na rozdíl od svého otce) několikrát objevil ve vojenské uniformě – hlavně při oficiálním ukončení tzv. druhé irácké války dne 1. 1. 2003.

Bushovy sklony k militarismu se nejsilněji projevíly v případě operace Irácká svoboda 2003 – ta byla pojata jako velká manifestace bezobdobné vojenské síly tváří v tvář hrozbě, jejíž skutečný vojenský rozměr byl výrazně slabší než její politický či ekonomický rozměr. Vytvořila se specifická situace, kdy hlavními stoupenci války byli politici, zatímco vojáci byli podstatně zdrženlivější. Zároveň s tím se prosadila výrazná strategická rekonfigurace ozbrojených sil USA a jejich bojová příprava se zaměřila na silné a rychlé zásahy na kterémkoli místě planety. V této souvislosti je velmi pozoruhodné hodnocení Ulricha Becka. Není to sice americký autor, ale je v USA často citován a uznáván.

Ulrich Beck tvrdí, že v důsledku Bushovy sázky na silnou vojenskou odpověď se roztočil kruh chování, jež je v rozporu se zájmy civilizace (*circle of decivilisation*). Po naprosto antihumánních a nemorálních teroristických aktech přišla odpověď, která se zcela odklonila od zásad mezinárodního práva. V tom Beck vidí rozpor s civilizačním posláním státní síly (*decivilisation of state force*), a proto Bushově doktríně postavené na válce proti terorismu vyčítá elasticitu koncepce nepřítele, jejímž výsledkem je, že „*nikoli vyhlášení války ze strany nepřátelského státu, ale jednostranné vyhlášení tzv. ohroženého státu rozhoduje o tom, kdo bude příštím nepřítelem a proti komu bude směřovat vojenská intervence*“ (Beck, 2005 b, s. 21–24).

Třetím charakterickým rysem byl unilateralismus. Bushova administrativa při svém postupu, zejména pak při vyhlášení tzv. druhé irácké války, nebrala dostatečný zřetel na zájmy a stanoviska ostatních aktérů mezinárodních bezpečnostních vztahů, čímž se odkláníla od zásady nerozlišování. Výrazně porušovala zásadu nedělitelnosti – spolupracovala jen s těmi, kteří souhlasili (*coalition of willing*). Nectila ani zásadu vzájemnosti, nerespektovala mezinárodní normy, rozpoutala velkou válku bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Bezpečnost USA nadřazovala nad bezpečnost ostatních států, což se nejvýrazněji projevilo operací Irácká svoboda – ve jménu upevnění bezpečnosti USA se prude zhoršil bezpečnostní statut třicetimilionového státu a potažmo i celé oblasti tzv. Velkého Středního východu (*Great Middle East*).

Navíc se v postupu 43. prezidenta USA výrazně projevilo preferování donucovací strategie před přesvědčovací strategií a nedílně s tím i vzájemné propojení mezi unilateralismem a militarismem. Výstižně to vyjádřil John Ikenberry, když napsal, že se prosadila „*velká unilateralistická strategie, která se vyhýbá regionálním a mezinárodním závazkům, protože je považuje za okrajové z hlediska bezpečnostních zájmů USA*“, a která zároveň s tím spoléhá na projekci síly ze Spojených států, „*na strategické bombardéry, inteligentní munici a zbraně umístěné ve vesmíru*“ (Ikenberry, 2001–2002, s. 26–27).

Nejvýraznějším a také nejkontroverznějším prvkem v bilanci Bushovy doktríny je operace Irácká svoboda 2003. Její kontroverznost má tři politické příčiny. První z nich velmi výstižně pojmenoval Dimitri Simes: bylo jí Bushovo odhodlání prosazovat celosvětové globální inženýrství a agresivní šíření demokracie (Simes, 2003). Nedílně s tím se při rozhodování o operaci Irácká svoboda 2003 podcenila varování Samuela Huntingtona, že intervence Západu v islámském civilizačním okruhu jsou vždy velmi problematické a vysoce riskantní. Vzájemné propojení mezi Afghánistánem a Irákem (proto se hovoří o irakizaci Afghánistánu a o tálibanizaci Iráku), následující radikalizace muslimů v celém světě (včetně diaspor v zemích Evropské unie) a teroristické úder v Madridu a v Londýně ukázaly, že vojenská intervence v islámském světě může zvýšit napětí nejen na regionální, ale i celosvětové úrovni. A konečně třetí příčinou se stal přezíravý vztah k názorům jiných zemí, včetně spojenců a také k Radě bezpečnosti Organizace spojených národů.

Unilateralismus a sklony k militarismu v postupu Bushovy administrativy nakonec měly nepříznivý dopad především na samotné Spojené státy. Chyby při vyhlášení války, při stanovování jejích cílů a při jejím unáhleném oficiálním ukončení nakonec vedly k tomu, že se jasně vyhraná válka přeměnila v prohraný mír. Triumfální vítězství se během následujících měsíců a let promrhalo. Nelítostná asymetrická válka přivodila velkou deziluzi americké společnosti a dočasnou diskreditaci americké armády, která si něco takového nezasloužila. Tato negativa jsou vážným varováním pro další americké administrativy. Vyzývají k uvážlivému a nanejvýš odpovědnému přístupu k bezpečnostním hrozbám současného světa a k tomu, aby válka byla až jako nástroj nejzazšího řešení, aby se k ní přistupovalo až po vyčerpání nevojenských prostředků.

¹ Neplatí však žádná automatická zákonitost, že bohaté a vyspělé státy musejí mít ty nejsilnější armády na světě. Spolková republika Německo a Japonsko po skončení druhé světové války zažívaly velký ekonomický růst a dosáhly špičkové úrovně v nejmodernějších technologiích, ale neusilovaly o to, aby měly nejsilnější armády světa. Naproti tomu například Korejská lidovědemokratická republika (KLDK) beznadějně zaostávala a nadále zaostává, ale přesto na vojenské účely vyčleňuje obrovské sumy, které pak působí jako brzda dalšího rozvoje a stále větší zátěž pro celou zemi.

² Administrativa 41. amerického prezidenta nepostupovala jako bezohledný vítěz studené války, naopak brala v úvahu zájmy a názory všech států, které se na ní podílely, ať už vojensky, politicky nebo finančně. Trpělivě vyjednávala s tehdejšími sovětským prezidentem Michailem Gorbačovem a také s předními politiky zemí EHS, Japonska a dalších.

³ Jde zejména o články Benjamina Netanyahua (Netanyahu, 2002) či Ehuda Baraka (Barak, 2002). Dále autoři vzpomínají řadu dalších úderných článků, které vycházely v izraelských denících Jerusalem Post a Ha'aretz.

Literatura

Monografie

- Absence of evidence is not the same as evidence of absence (2003). Talking Proud!, August 10, 2003, <http://www.talkingproud.us/Military081003.html>
- Allin, Dana H. – Simon, Steven (2004–2005): America's Predicament. Survival, Vol. 46 (Winter 2004–2005), No. 4, s. 9.
- Andréani, Gilles (2004–2005): The 'War on Terror': Good Cause, Wrong Concept. Survival, Vol. 46 (Winter 2004–2005), No. 4.
- Anthony, Ian – French, Elisabeth (1999): Noncooperative responses to proliferation: Multilateral dimensions. SIPRI Yearbook. Stockholm: SIPRI, 1999.
- Balencie, Jean-Marc – La Grange, Arnaud de (2005): Les Nouveaux Mondes rebelles: Conflits, terrorisme et contestations. Paris: Éditions Michalon, 2005.

- Barak, Ehud (2002): Taking Apart Iraq's Nuclear Threat. *New York Times*, 4. 9. 2002.
- Barry, Jones R. J. (2001): *Routledge Encyclopedia of International Political Economy*. London: Routledge, 2001.
- Barša, Pavel (2007): *Síla a rozum: Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Filozofie, 2007.
- Baylis, John – Smith, Steve (2005): *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Beaufre, André (1963): *Introduction a la stratégie*. Paris: Librairie Armand Collin, 1963.
- Beck, Ulrich (2005 a): *Power in a Global Age*. Cambridge: Polity, 2005.
- Beck, Ulrich (2005 b): War Is Peace: On Post-National War. *Security Dialogue*, Vol. 36 (2005), No. 1.
- Berenskoetter, Felix Sebastian (2005): Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies. *Security Dialogue*, Vol. 36 (March 2005), No. 1.
- Berger, Thomas (1996): Norms, identity and national security in Germany and in Japan. In: Katzenstein, Ethan (ed.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1996.
- Boniface, Pascal (2001): *Le monde contemporain: Grandes lignes de partage*. Paris: Universitaires de France, 2001.
- Boniface, Pascal (2005): *Vers la 4ème guerre mondiale?* Paris: Armand Colin, 2005.
- Booth, Ken (1991): *New Thinking about Strategy and International Security*. London: HarperCollins Academic, 1991.
- Booth, Ken (1990): The Concept of Strategic Culture Affirmed. In: Jacobsen, Carl G. (ed.): *Strategic Power: USA/URSS*. New York: St. Martin's Press, 1990.
- Brzezinski, Zbigniew (2007): *Second chance: Three presidents and the crisis of American superpower*. New York: Basic Books, 2007.
- Brzezinski, Zbigniew (2004): *The Chose: Global Domination or Global Partnership*. New York: Basic Books, 2004.
- Bucholz, Arden (1999): Militarism. In: Kurtz, Lester R. (ed.): *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. Vol. 2. London: Academic Press, 1999.
- Burk, James (1999): Military Culture. In: Kurtz, Lester R. (ed.): *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. Vol. 2. London: Academic Press, 1999.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Carter, Ashton B. – Perry, William J. (1999): *Preventive Defence: A New Security Strategy for America*. Washington: Brookings Institutions Press, 1999.
- Clarke, Richard (2004): *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. New York: Simon and Schuster, 2004.
- Colson, Bruno (1993): *La culture stratégique américaine: L'influence de Jomini*. Paris: Economica, Bibliothèque stratégique, 1993.
- Conte, Alex (2005): *Security in the 21st Century: The United Nations, Afghanistan and Iraq*. Aldershot: Ashgate, 2005.
- Cottey, Andrew (2007): *Security in the New Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- Crenshaw, Martha (1995): *Terrorism in Context*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1995.
- Daalder, Ivo H. – Lindy, James (2003): *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington: Brookings Institution, 2003.
- David, Charles-Philippe (2004): *La politique étrangère de Bush: Formulation et décision*. *Politique étrangère*, No. 4 (2004).
- Desch, Michael C. (2007): Bush and the Generals. *Foreign Affairs*, Vol. 86 (May/June 2007), No. 3.
- Duffield, John (1998): *World Power Forsaken: Political Culture, International Institutions and German Security Policy after Unification*. Stanford: Stanford University Press, 1998.
- Elias, Robert (1999): Violence as Solution, Culture of. In: Kurtz, Lester R. (ed.): *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. Vol. 3. London: Academic Press, 1999.
- Evans, Graham – Newnham, Jeffrey (1998): *Dictionary of International Relations*. London: Penguin, 1998.
- Freedman, Lawrence (2004 a): *Deterrence*. Cambridge: Polity Press, 2004.
- Freedman, Lawrence (2004 b): The new security equation. *Conflict, security and Development*, Vol. 4 (2004), No. 3.
- Freedman, Lawrence (2004 c): War in Iraq: Selling the Threat. *Survival*, Vol. 46 (2004), No. 2.
- Fukuyama, Francis (2006): *America at the Crossroads: Democracy, Power and the Neoconservative Legacy*. New Haven: Yale University Press, 2006.
- Fukuyama, Francis (2004): Nation-Building. *The Atlantic Monthly*, Vol. 293 (January/February 2004), No. 1.
- Galtung, John (1990): Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, Vol. 27 (1990), No. 3.
- Gardner, Hall (2005): *American Global Strategy and the War on Terrorism*. Aldershot: Ashgate, 2005.
- Gariup, Monica (2009): *European Security Culture: Language, Theory, Policy*. Farnham – Burlington: Ashgate, 2009.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973.
- Gordon, Philip H. (2006): The End of the Bush Revolution. *Foreign Affairs*, Vol. 85 (July/August 2006), No. 4.

- Gordon, Philip (2007–2008): *Winning the Right War*. *Survival*, Vol. 49 (Winter 2007–2008), No. 4.
- Gordon, Philip – Shapiro, Jeremy (2004): *Allies at War: America, Europe and Crisis over Iraq*. London: McGraw-Hill, 2004.
- Gray, Colin (1999): *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Griffiths, Martin (ed., 2007): *International relations theory for the twenty-first century: An introduction*. London: Routledge, 2007.
- Griffiths, Martin – O'Callaghan, Terry – Roach, Steven C. (2008): *International relations: The key concepts*. 2nd ed. London: Routledge, 2008.
- Haas, Richard N. (2005): *Regime Change and Its Limits*. *Foreign Affairs*, Vol. 84 (July/August 2005), No. 4.
- Heilbrunn, Jacob (2008): *Homo Neoconus*. *The National Interest*, July 2008.
- Henderson, Harry (2001): *Terrorism*. New York: Facts on File, 2001.
- Hendrikson, David C. – Tucker, Robert W. (2005): *The Freedom Crusade*. *The National Interest*, Fall 2005.
- Hersh, Seymour M. (2003): *Selective Intelligence*. *The New Yorker*, 12. May 2003.
- Heurlin, Bertel – Kristensen, Kristian Sjøby – Rasmussen, Mikkel Vedby – Rynning, Sten (eds., 2003): *New Roles of Military Forces: Global and Local Implications of the Revolution in Military Affairs*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2003.
- Hilsman, Roger (2000): *The Politics of Policy Making in Defence and Foreign Affairs*. New York: Prentice Hall, 2000.
- Hosenball, Mark – Thomas, Evan – Isikoff, Michael (2003): *Cheney's Long Path to War*. *Newsweek*, 11. November 2003.
- Humphrey, Michael (2009): *New Wars and the therapeutic security paradigm*. In: Grenfell, Damian – James, Paul (eds.): *Rethinking Insecurity, War and Violence: Beyond savage globalization?* London: Routledge, 2009.
- Huntington, Samuel (2005): *Kam kráčíš, Ameriko? Krize americké identity*. Praha: Rybka Publishers, 2005.
- Huntington, Samuel (1995): *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publisher, 1995.
- Huntington, Samuel (1994): *The Soldier and the State The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. 11th ed. Cambridge: Harvard University, 1994.
- Chaliand, Gérard – Blin, Arnaud (1998): *Dictionnaire de stratégie militaire des origines a nos jours*. Paris: Librairie Académique Perrin, 1998.
- Chauprade, Aymeric – Thual, François (1998): *Dictionnaire de Géopolitique: Etats, Concepts, Auteurs*. Paris: Elipses, 1998.
- Cheney, Richard (S. 1.): *The gulf war: oral history*. *Frontline*, S. 1., <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/gulf/oral/cheney/2.html>
- Chollet, Derek – Goldgeier, James (2008): *McCain's Choice*. *The National Interest*, July/August 2008.
- Ikenberry, John (2001): *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton: Princeton University Press, 2001.
- Ikenberry, John (2001–2002): *American Grand Strategy in the Age of Terror*. *Survival*, Vol. 43 (Winter 2001–2002), No. 4.
- Ikenberry, John (2002): *America's Imperial Ambition*. *Foreign Affairs*, Vol. 81 (September/October 2002), No. 5.
- Ikenberry, John – Knock, Thomas – Slaughter, Anne-Marie – Smith, Tony (2009): *The crisis of American foreign policy: Wilsonianism in the twenty-first century*. Princeton: Princeton University Press, 2009.
- Jervis, Robert (2003): *Understanding the Bush Doctrine*. *Political Science Quarterly*, Vol. 118 (2003), No. 3.
- Jervis, Robert – Snyder, Jack (1991): *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambitions*. Ithaca: Cornell University Press, 1991.
- Kagan, Robert – Kristol, William (2001): *The Right War*. *Weekly Standard*, October 1, 2001.
- Kapferer, Bruce (2004): *Old permutations, new formations? War, state and global transgression*. *Social Analysis*, Vol. 48 (2004), No. 1.
- Katzenstein, Ethan (ed., 1996): *The Culture of National Security: Norms and Identities in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1996.
- Kirchner, Emil Joseph – Sperling, James (eds., 2007): *Global security Governance: Competing perceptions of security in the 21st Century*. London: Routledge, 2007.
- Kissinger, Henry Alfred (2002): *Potřebuje Amerika zahraniční politiku?* Praha: BB art, 2002.
- Kissinger, Henry Alfred (1983): *The Years of Upheaval*. Boston: Little and Brown, 1983.
- Kissinger, Henry Alfred (1996): *Umění diplomacie: Od Richelieu k pádu Berlínské zdi*. Praha: Prostor, 1996.
- Korb, Lawrence – Wadhams, Caroline (2006): *A Critique of the Bush Administration's National Security Strategy*. *Policy Analysis Brief*, June 2006. Muscatine: The Stanley Foundation, 2006.
- Kouchner, Bernard – Miliband, David (2008): *Saint-Malo, dix ans apres*. *Le Monde*, 5. 12. 2008.
- Krauthammer, Charles (2001): *The New Unilateralism*. *The Washington Post*, 8. June 2001.
- Kristol, William – Kagan, Robert (1998): *Foreign Policy and the Republican Future*. *The Weekly Standard*, 7. 9. 1998.
- Kristol, William – Kagan, Robert (1996): *Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy*. *Foreign Affairs*, Vol. 75 (July/ August, 1996), No. 4.
- Liddell Hart, Basil Henry (1970): *History of the Second World War*. London: Cassell, 1970.
- Liddell Hart, Basil Henry (1932): *The British Way in Warfare*. London: Naber and Naber, 1932.

- Lindstrom, Gustav (ed., 2003): *Shift or Rift: Assessing US/EU relations after Iraq*. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2003.
- Lippmann, Walter (1946): *Zahraniční politika a válečné cíle Spojených států*. Praha: Družstevní práce, 1946.
- Litwak, Robert S. (2002–2003): *The New Calculus of Pre-emption*. *Survival*, Vol. 44 (Winter 2002–2003), No. 4.
- Luttwak, Edward (2001): *Strategy: The Logic of War and Peace*. Cambridge: Belknap, 2001.
- Mandelbaum, Michael (1996): *The Dawn of Peace in Europe*. New York: The Twentieth Century Fund Press, 1996.
- McNamara, Robert – VanDeMark, Brian (1995): *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*. New York: Times Books, 1995.
- McSweeney, Bill (1999): *Security, Identity and Interests*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Mead, Walter Russell (2002): *Special Providence: American Foreign Policy and how it Changed the World*. New York: Alfred A. Knopf, 2002.
- Mead, Walter Russell (1999/2000): *The Jacksonian Tradition*. *The National Interest*, Winter 1999/2000.
- Mearsheimer, John (2003): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton, 2003.
- Mearsheimer, John – Walt, Stephen (2006): *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. *London Review of Books*, Vol. 28 (2006), No. 6, <http://www.lrb.co.uk>
- *Military Balance 1991–1992* (1992). London: ISSS, 1992.
- Mingst, Karen (1998): *Essentials of International Relations*. London: Norton, 1998.
- Møller, Bjørn (1997): *Towards a New Global Military Order? Working Papers*, No. 23/1997. Copenhagen: COPRI, 1997.
- Montbrial, Thierry de – Klein, Jean (2000): *Dictionnaire de stratégie*. Paris: Presses Universitaires de France, 2000.
- Morgan, Patrick M. (2000): *Liberalist and Realist Security Studies at 2000: Two decades of Progress?* In: Croft, Stuart (ed.): *Critical Reflections on Security and Change*. London: Frank Cass Publishers, 2000.
- Netanyahu, Benjamin (2002): *The Case for Toppling Saddam*. *Wall Street Journal*, 20. 9. 2002.
- Nye Joseph (2002): *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Pape, Robert (2005): *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House, 2005.
- Perkovich, George (2005): *Giving Justice It's Due*. *Foreign Affairs*, Vol. 84 (July/August 2005), No. 4.
- Pierson, Paul (2004): *Politics in time: History, institutions and social analysis*. Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Potts, David (ed., 2005): *The Big Issue: Command and Combat in the Information Age*. London: International Institute for Strategic Studies, 2005.
- Rhodes, Edward (2003): *The Imperial Logic of Bush's Liberal Agenda*. *Survival*, Vol. 45 (2003), No. 1.
- Rogers, Paul (2000): *Losing Control: Global Security in the Twenty-first Century*. London: Pluto Press, 2000.
- Russett, Bruce – O'Neal, John (2001): *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence and International Organizations*. New York: W. W. Norton, 2001.
- Schmidt, Gustav (ed., 2001): *History of NATO: The First Fifty Years*. Basingstoke: Palgrave, 2001.
- Simes, Dimitri K. (2003): *America's Imperial Dilemma*. *Foreign Affairs*, Vol. 82 (November/December 2003), No. 6.
- Smith, Dan (2003): *The Atlas of War and Peace*. London: Earthscan Publications Ltd, 2003.
- Snyder, Jack (1977): *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND, 1977.
- Sperling, James (2004): *Capability Traps and Gaps: Symptoms or Cause of a Troubled Transatlantic Relationship?* *Contemporary Security Policy*, Vol. 25 (2004), No. 3, s. 452–479.
- Stepanova, Ekaterina (2003): *Anti-terrorism and Peace-building During and After Conflict*. Stockholm: SIPRI, 2003.
- Terrif, Terry – Croft, Stuart – James, Lucy – Morgan, Patrick (1999): *Security Studies Today*. London: Polity Press, 1999.
- Tucker, Robert – Hendrickson, David (2004): *The Sources of American Legitimacy*. *Foreign Affairs*, Vol. 83 (November/December 2004), No. 6.
- Ungar, Sheldon (1999): *Total War, Social Impact*. In: Kurtz, Lester R. (ed.): *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. London: Academic Press, 1999.
- Veselý, Zdeněk (2007): *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- Walt, Stephen (2005): *Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy*. New York: W. W. Norton and Company, 2005.
- Wenger, Andreas – Zimmermann, Doron (2003): *International Relations: From the Cold War to the Globalized World*. London: Lynne Rienner Publishers, 2003.
- Wilkinson, Paul (2005): *International terrorism: The changing threat and the EU's response*. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2005.
- Wolfers, Arnold (1966): *The United States in a disarmed world: A study of the U.S. outline for general and complete disarmament*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1966.

BEZPEČNOSTNÍ A STRATEGICKÁ KULTURA USA

- Zaborowski, Marcin (2008): Bush's legacy and America's next foreign policy. Chaillot Paper, No. 111, September 2008. Paris: Institute for Security Studies European Union, 2008.
- Ziadov, Taleh (2006): The Galtung Triangle and Nagorno-Karabach Conflict. Caucasian Review of International Affairs, Vol. 1 (Winter 2006), No. 1.

Dokumenty

- National Defence Strategy 2008 (citováno jako NDS, 2008).
- National Military Strategic Plan for the War on Terrorism (2006). Washington, D.C.: Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2006.
- National Security Strategy of the United States of America (citováno jako NSS, 2002), September 2002. Washington: U.S. Department of State, 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>
- National Strategy for Victory in Iraq (2005), November 2005. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 2005.
- National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction (2002). Washington, D.C.: U.S. Department of State's Office of International Information Programs, 2002.
- President Bush Meets with Prime Minister Blair (2003). Washington, D.C.: White House, January 31, 2003, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/01/20030131-23.html>
- President Bush Outlines Iraqi Threat (2002). Washington, D.C.: White House, October 7, 2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>
- Project for the New American Century (1998). Washington, D.C.: PNAC, January 26, 1998, <http://www.newamericancentury.org/iraqlintonletter.htm>
- Remarks by the President at 2002 Graduation Exercise of the United States Military Academy (2002). West Point, New York, 1 June 2002, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/westpoint.htm>
- Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication (2004), September 2004. Washington, D.C.: Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology, and Logistics, 2004.
- The U.S. Global Posture Review (2004). Washington, D.C.: BASIC, 2004, <http://www.basicint.org/pubs/Notes/BN041119.htm>

Poznámka

Autor děkuje všem třem anonymním oponentům, šéfredaktorovi časopisu Mezinárodní vztahy a také RNDr. Nikolovi Hynkovi a PhDr. Vítovi Stráneckému za cenné připomínky a rady.